د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو د روزنې معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

نهم ټولگی

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري. پیرودل او پلورل یې په کلکه منعه دی. له سرغړوونکو سره به یې قانوني چلن وشي.

moe.curriculum@gmail.com

۱۳۹۶ هـ. ل

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی

کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو

د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، گوجر دي
پامیریان، نورستانیان

براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان

دا هیواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان

په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان

نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو

د روزنې معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي

کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

نهم ټولګی

۱۳۹۶

هـ.ش

مؤلفین:

- پوهنمل ډاکټر غلام حبیب پنجشیری
- پوهنمل زلمی هوتک
- د سرمؤلف مرستیال شیر محمد رونقي
- مؤلف قدیم شیرزی بابکرخېل

مسلکي اډیټور:

- پوهنوال محمد رسول باوري

د ژبې اډیټور:

- عبدالقیوم مشوانی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو د روزنې معین.
- دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- دکتور محمد یوسف نیازی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست سرپرست.

طرح او ډیزاین: حمیدالله غفاري

د چاپ د سمون چارې: محمدکبیر حقمل د پوهنې وزارت د نشراتو او اطلاعاتو رئیس

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

د لوی خدای ﷻ ډېر شکر دی چې انسان یې په احسن تقویم کې پیدا او هغه ته یې د خبرو کولو توان ورکړ او د علم او فکر پر ګاڼه یې سمبال کړ. ډېر درود دې وي د اسلام پر ګران پیغمبر حضرت محمد مصطفی ﷺ چې د انسانیت ستر ښوونکی دی او د رحمت، لارښوونې او روښنایی پیغام راوړونکی.

ښوونه او روزنه په هره ټولنه کې د بدلون او پراختیا بنسټ دی. د ښوونې او روزنې اصلي موخه د انسان د بالقوه ځواکونو فعالول او د هغه د پټو استعدادونو غوړول دي.

درسي کتاب د ښوونې او روزنې په بهیر کې یو مهم رکن بلل کیږي چې له نوو علمي بدلونونو او پرمختګونو سره اوږه په اوږه د ټولنې له اړتیاوو سره سم تالیف کیږي. درسي کتابونه باید د منځپانګې له مخې خورا بډای وي چې وکړای شي د علومو له نوو لاسته راوړنو سره مل دیني او اخلاقي زده کړې د نوو میتودونو له لارې زده کوونکو ته ولېږدوي.

دغه کتاب چې اوس ستاسو په واک کې دی، د همدغو پورته ځانګړنو پر بنسټ چمتو او تالیف شوی دی. د پوهنې وزارت تل زیار باسي چې په هیواد کې تعلیمي نصاب او درسي کتابونه د اسلامي ښوونې او روزنې او د ملي هویت د ساتلو پر بنسټ جوړ او له علمي معیارونو، نوو روزنیزو میتودونو او د نړۍ له علمي پرمختګونو سره سم چمتو کړي.

د زده کوونکو استعدادونه په ټولو اخلاقي او علمي خواوو کې وغوړیږي او په هغوی کې د تفکر او نوښت توان او د پلټنې حس پیاوړی کړي. د خبرو اترو او پیرزوینې د فرهنګ دودول، د هیواد پالنې او د مینې او محبت د حس پیاوړی کول، ښېنه او پیوستون د پوهنې د وزارت نورې غوښتنې دي چې ښایي د لوست په کتابونو کې ورته پام وشي.

درسي کتابونه د ښه او مسلکي ښوونکي له درلودو پرته نشي کولای ټاکل شوي موخې ترلاسه کړي. ښوونکی د ښوونې او روزنې یو مهم جزء او د ښوونې او روزنې د پروګرامونو پلي کوونکی دی. د هیواد له ژمنو او زړه سواندو ښوونکو څخه، چې د تورتم او ناپوهۍ په وړاندې یې جګړه خپله دنده ګرځولې، دوستانه هیله لرم د تعلیمي نصاب په دقیق او مخلصانه تطبیق کې د هیواد ماشومان، نجونې او تنکي ځوانان د پوهې، اخلاقو او معنویت لوړو څوکو ته ورسوي.

د هیواد د زده کړې د نظام برۍ د خلکو له جدي مرستو پرته امکان نه لري. له دې امله له ټولو قشرونو او د ملت له شریفو خلکو، په تیره بیا له کورنیو او د زده کوونکو له درنو اولیاوو څخه هیله لرم چې د معارف د موخو د لاسته راوړو په برخه کې له هیڅ ډول مرستې څخه ډډه ونه کړي. دغه راز له ټولو لیکوالو، پوهانو، د ښوونې او روزنې له ماهرینو او د زده کوونکو له محترمو اولیاوو څخه هیله کیږي چې په خپلو رغنده نظرونو، وړاندیزونو او نیوکو د درسي کتابونو په لاښه والي کې د پوهنې له وزارت سره مرسته وکړي.

لازمه بولم له ټولو ښاغلو مؤلفانو، د پوهنې وزارت له اداري او فني کارکوونکو او له ملي او نړیوالو بنسټونو څخه، چې د دغه کتاب په چمتو کولو، چاپولو او ویش کې یې زیار ایستلی او مرسته یې کړې، مننه وکړم.

په پای کې له لوی خدای ﷻ څخه غواړم چې په خپله بې پایه مهربانۍ له موږ سره د پوهنې د سپیڅلو ارمانونو په لاسته راوړلو کې مرسته وکړي. انه سمیع قریب مجیب.

د پوهنې وزیر

دوکتور اسدالله حنیف بلخي

لیک لړ

لومړی څپرکی: د احمدشاه بابا د واک ته رسېدو نه وړاندې د افغانستان اقتصادي، ټولنيزه او سياسي اوضاع (۱-۸)

- سياسي لاملونه
- ټولنيز شرايط
- اقتصادي حالت

دويم څپرکی: له ۱۷۴۷ ز څخه تر ۱۸۷۹ ز کال پورې د افغانستان پېښې (۹-۴۴)

- احمدشاه بابا څنګه يوځل بيا افغانستان را ژوندی کړ.
- اداري اصلاحات او نظامي فعاليتونه.
- د احمدشاه بابا نيک خصلتونه.
- د تيمورشاه شل کلنه واکمني.
- د شاه زمان کورنی او بهرنی کړنلارې.
- شاه محمود لومړی ځل څرنګه واک ته ورسېد.
- د شاه شجاع د لومړي ځل واکمني.
- د شاه محمود د دويمې واکمنی څرنګوالی.
- ايا د امير دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنی سره بلدتيا لرئ.
- د انګريزانو يرغل پر افغانستان
- د شاه شجاع د حکومت څرنګوالی په دويم ځل
- د امير دوست محمد خان د دويم ځل واکمني.
- د امير شيرعلي خان شخصيت او د نوموړي اداري ستونزې.
- د امير محمد افضل خان لنډه واکمني.
- د امير محمداعظم خان واکمني.
- د امير شيرعلي خان د دويمې دورې د رغاونې او پرمختيايي تګلاره.
- پر افغانستان د انګريزانو دو يم تيری

دریم څپرکی: له ۱۸۸۰ز- ۱۹۷۳ زکال پورې د افغانستان پېښې (۴۵-۶۲)

- د امیر عبدالرحمن خان واکمني.
- د امیر حبیب الله خان واکمني.
- د خپلواکۍ ترلاسه کول.
- د امان الله خان د سفر بریاوې.
- د حبیب الله کلکاني (د سقاو د زوی) واکمني.
- د محمد نادر خان واکمني.
- د محمدظاهر شاه واکمني.

څلورم څپرکی: دګاونډیو هېوادونو معاصر تاریخ (۶۲- ۷۵)

- له چین سره پېژندګلوي.
- د پاکستان لنډ تاریخ.
- ایران د پهلوي په پېر کې.
- د ازبکستان جمهوریت.
- د تاجکستان جمهوریت.
- د ترکمنستان جمهوریت.

لومړی څپرکی

د **احمدشاه بابا** د واک ته رسېدو نه وړاندې د **افغانستان** اقتصادي، ټولنیزه او سیاسي اوضاع.

د لومړي څپرکي موخې

- د احمدشاه بابا واک ته تر رسېدو وړاندې د افغانستان سیاسي، اقتصادي او ټولنیزې اوضاع سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- له احمدشاه بابا وړاندې، له فکري غورځنګونو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د احمدشاه بابا له واکمنۍ څخه وړاندې د هېواد له ملي او مبارزو څېرو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

د احمدشا بابا تر واکمن کېدو وړاندې د افغانستان اقتصادي، ټولنیزه او سیاسي اوضاع

د کندهار د هوتکیانو دولت ۱۷۰۰، ۱۷۳۸ ز کال پورې

په دې سرلیک کې د احمدشاه بابا تر واکمن کېدو وړاندې لاملونه تر څېړنې لاندې نیسو.

زده کوونکي په دې پوهېږي چې په شپاړلسمه زېږدیزه پېړۍ کې زموږ خاوره د ناوړه سیاسي پېښو قرباني شوه. د **سلطان حسین بایقرا** له مړینې سره د ګډوډیو لاره هواره شوه او د **شیبانیانو** په لاس د **هرات** تیموري دولت له منځه لاړ. په **فارس** کې د **صفوي شاه اسماعیل** په لاس د **صفویانو** د واکمنۍ بنسټ کېښودل شو. په **هند** کې د **ګورګاني** شهزادګانو نه یو تن **محمد بابر** د **بابري** دولت بنسټ کېښود. په دې توګه په شمال، لوېدیځ او سوېل ختیځ کې **بابري**، **صفوي** او **شیباني** دولتونه جوړ شول. دا ټول واکمنان زموږ د هېواد د پرمختګ د مخنیوي لاملونه ګڼل کېدل. د جغرافیایي سیمو وېش، زموږ خاوره کابو دوه نیمې پېړۍ له تدریجي ودې لیرې وساتله. په دې موده کې زموږ هېواد د نورو هېوادونو په منځ کې د جګړو ډګر و او د هغو هېوادونو فرهنګي ارزښتونو په فرهنګي حوزه کې په موږ اغېز وکړ.

د لښکر ایستلو لګښتونو کورنۍ ستونزې ورځ په ورځ زیاتوالی موند. خلک اړ شول چې د سفر اسانتیاوې برابرې کړي.

دې لاملونو د یرغلګرو په وړاندې مساعد شرایط رامنځ ته کړل. مخالفتونه یې له کرکې څخه تر انزجاره ورسېدې او په پایله کې د خپلواکۍ غوښتنې احساساتو شدت پیدا کړ.

بایزید انصاري

خوشحال خان خټک

میرویس نیکه

سیاسي مبارزې د پټو کړنو نه پیل او د ښکېلاک پر ضد یې لمن اوږده شوه. د خلکو پاخونونه د لومړي ځل لپاره په **هرات**، **کندهار**، **اندخوی** او **بلوچستان** کې پیل شول. سره له دې چې پاخونونه په یو ځای کې غلي کېدل او په بل ځای کې راپورته کېدل خو په عمومي ډول یې غلي کېدل ناشوني وو.

په ختیځو ولایاتو کې د خپلواکۍ غوښتنې غورځنګونه پیل شول، چې د ختیځو کړښو او یا سرحدي سیمو میشتو زیاترو قومونو په کې برخه اخیستې وه. دا رنګه سیاسي غورځنګونو که څه هم خپلواکي ترلاسه نشو کړای ولې د هغو سیمو خلکو ته یې الهام ورکړ، چې د **روښانیانو** د نهضت تر نامه لاندې خوځښت د دې خاورې په تاریخ کې را پیدا او ځانګړې ونډه یې ترسره کړه. د روښانیانو د نهضت مشري د **بایزید انصاري** د **شیخ عبدالله انصاري** د زوی په غاړه وه. هغه د مغلي حکومت د استبداد پر ضد مبارزې ته خلک راوبلل. د روښانیانو خوځښت په سیاسي او مذهبي ځانګړتیاوو ولاړ و. یو تن د هغه نهضت د مخالفینو نه **اخند درویزه** و چې د **پیر روښان** پر ضد یې تبلیغونه په لار ه واچول پیر روښان تر هغې مودې چې د مرګ تنده نه وه لیدلې خپلو مبارزو ته یې دوام ورکړ.

د **خوشحال خان خټک** پاخون بل سیاسي حرکت و چې زموږ د خلکو په راویښولو کې اغېزناک شو او زموږ په معاصر تاریخ کې د **خټکو** غورځنګ په نامه شهرت درلوده چې زموږ د هېواد په تاریخ کې ځانګړی ځای لري. په خپله خوشحال خان یو فرهنګي او پوځي سړی و. د خپل ژوند څلور کاله یې په بند کې تېر کړل. له خلاصېدو نه وروسته یې بیا د خپل قوم مشري په لاس کې ونیوله. د نوموړي مبارزې تر مرګه پورې چې کابو اتیا کلن و دوام وموند.که څه هم د خپلواکۍ غوښتونکو مبارزې د هېواد په ختیځو سیمو کې کله ناکله په وقفه یې ډول له منځه تللې، خو په **اتلسمه پېړۍ** کې یوځل بیا **میرویس خان نیکه** د یرغلګرو د له منځه وړلو په موخه پاخون وکړ، چې زموږ د هېواد په تاریخ کې د **کندهار** د پاخون په نوم یاد شوی دی.

میرویس خان نیکه په (**۱۷۰۹**) زیږدیز کال کې د **ګرګین** د ظلمونو او د صفویانو د حاکمیت په وړاندې د کندهار ښار د خلکو پاخون وهخاوه او د دې پاخون په پایله کې یې، د **هوتکیانو** خپلواک دولت جوړ کړ چې همدې دولت وکړای شول د **احمدشاه بابا** سیاسي اقتدار ته لار هواره کړي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې د پیر روښان غورځنګ څرنګه غورځنګ و او په کومو سیمو کې رامنځ ته شو، دویمه ډله دې په دې اړه چې د خوشحال خان خټک پاخون د کومو سیمو په سیاسي راویښتوب کې اغېزناک و او دریمه ډله دې د هوتکیانو د خوځښت په اړه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحثونو پایلې دې د هرې ډلې استازي په ټولګي کې ولولي.

پوښتنې

۱- ولې سیمه ییزې واکمنې منځ ته راغلې؟
۲- کومو دولتونو خپل فرهنګي ارزښتونه زموږ د هېواد پر خلکو وتپل؟
۳- کوم لاملونه زموږ د خلکو د خپلواکۍ غوښتنې د ذهنیت په روزنه کې اغېزناک وو؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د لویانو نه د نادر افشار په اړه معلومات ترلاسه کړي او هغه دې د ابدالي احمدشاه له واک سره د تړاو ورکولو نه وروسته په ټولګي کې وړاندې کړي.

د احمدشاه بابا د واکمن کېدو پر مهال د هېواد ټولنیز وضعیت څنګه و؟

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا څخه وړاندې د سیاسي شرایطو جزئیاتو ته اشاره وشوه، په اوسني بحث کې د احمدشاه بابا د واک تر رسېدو ټولنیز حالت تر بحث لاندې نیسو.

د **شیباني**، **صفوي** او **بابري** یرغلګرو ځواکونو د ولکې په پایله کې د هېواد مرکزي دولت، سوداګري او کرنه له لاسه ورکړه. د **هرات** مکتب نور په دې بانديې نه توانېده چې د ادب او صنعت کار مخ ته بوځي. د لښکر ایستلو لګښتونه د دې خاورې پر خلکو بانديې تپل کېدل. حاکمانو او افسرانو په پوځي کلاوو کې سوکاله ژوند درلوده. پوځي لښکرو نه د ښار په د ننه عسکري بارکو کې ځای په ځای وو. ښنه او ښېرازه ځړځایونه وسله والو ځواکونو ته ځانګړې شوي وو او پوځیانو د خپلو ستومانی لرې کولو لپاره د تفریح ځایونو او ښونو څخه ګټه پورته کوله.

پورتنیو مسایلو ته په پام سره زموږ هېواد مرکزي حکومت نه درلود. د اوبو لګولو سیستمونه او بندونه چې پخوا موجود و، د پرله پسې جګړو په پایله کې وران او له مینځه ولاړل. په دې حالاتو کې جدي خطر زموږ خاوره ګواښله.

په هېواد کې د زیاترو خلکو بوختیا **کرنه او مالداري** وه. د ښنو دښتو شتون، د څاروېو روزنه او زیاتوالی هڅاوه. د مالدارۍ کسب په هغه مهال کې د ټولنیزو کسبونو یوه مهمه برخه جوړوله. د څاروېو په روزنه کې ځانګړې پاملرنه اس، اوښ او غوا ته کېده. دا څاروي د ډېر شهرت لرونکي وو.

خرمن جوړول، صابون جوړول، غالۍ اوبدل او ټغر اوبدل هم د سوداګرۍ بله برخه او د ټولنیزو بوختیا ښکارندوی وه. په ټولنیز حالت کې اخیستل او پلورل د جنس په جنس په ډول وه، ولې پیسې او سکې هم د ګټې وړ وی.

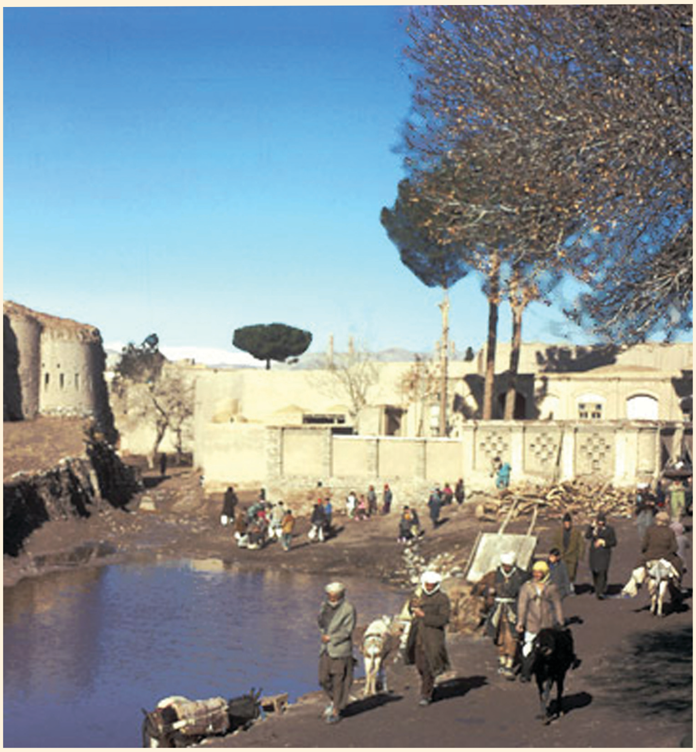

پورتنی انځور د احمد شاه بابا د واک ته د رسېدو نه وړاندې ټولنیز حالت بیانوي

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د احمدشاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې د ملي حکومتونو په اړه او دویمه ډله دې د خلکو د بوختیا په اړه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایلې دې د هرې ډلې استازي نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱- ټولنیزو بدلونونو ولې په سستۍ سره حرکت کاوه؟

۲- د یرغل په پایله کې زموږ په خاوره کوم ډول ټولنیز زیانونه منځ ته راغلل؟ دوه ډوله یې ولیکئ.

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د لویانو نه د سیل ځایونو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

د احمدشاه بابا تر واکمن کېدو وړاندې اقتصادي حالت څنګه و؟

تېر لوست ټولنيز حالت ته ځانګړی شوی و، په دې لوست کې اقتصادي حالت څېړو.

د هېواد اقتصادي حالت په ۱۶- ۱۷ پېړيو کې کابو ښه نه و. **کرنې**، **مالدارۍ** او **لاسي صنايعو** د اقتصاد درې مهمې ځانګې جوړولې. د دې ځمکې اقليم او خاوره د ځينو نباتاتو د کښت لپاره مساعده وه. ولې يرغلونو ټول د کرنې سيستمونه له مينځه يوړل. خلک له اسلام څخه په پېړيو وړاندې په کرنه بوخت وو. د دې ځای د خلکو بله بوختيا مالداري جوړوله.

د پرديو د يرغلونو نه وړاندې د ښارونو په ډېرښت او روزنه کې کوښښونه کېدل. د لاسي او حرفه يي صنايعو په برخه کې او د پرديو يرغلونو څخه وړاندې نظامو، خلک هڅول چې د سرو زرو، سپينو زرو، اوسپنې، مسو او سربو په راويستلو لاس پورې کړي. زرګرو، مسګرو او د صنايعو ټولو مالکانو، د خلکو د اړتياوو په توليد کې ګام پورته کاوه.

په سوداګرۍ کې نښلوونکو واټونو او لارو فوق العاده ارزښت درلوده، د پرديو يرغلونو څخه پخوا په ۱۶- ۱۷ پېړۍ کې صادرات او واردات د **هند**، **چين**، **ايران** او **ماوراءالنهر** له هېوادونو سره په زياته کچه کېدل. هغه مهال کې د **کندهار** او **هرات** ښارونه سوداګريز مرکزونه ګڼل کېدل. د کندهار ښار سوداګريز ارزښت په دې کې و چې له هغه ښار څخه سوداګريز کاروانو نه تېريدل. يو مهال د کندهار ښار د **هند دروازې** په نامه يادېده، له همدې امله زياتې جګړې د وخت د ځواکمنو هېوادونو په منځ کې د کندهار د پوره نيولو په موخه رامنځ ته کېدې. د پرديو د يرغلونو او د هېواد له تجزيې څخه وروسته، اقتصادي

مرکزونه له منځه لاړل. په ښارونو کې اقتصادي فعالیتونه او د خلکو کارونه په ټپه ودرېدل او په پایله کې اقتصاد ته ډېر تاوان ورسېده چې دې حالت تر **اتلسمې پېړۍ** او د **ابدالیانو** د دولت تر رامنځته کېدو پورې دوام وموند.

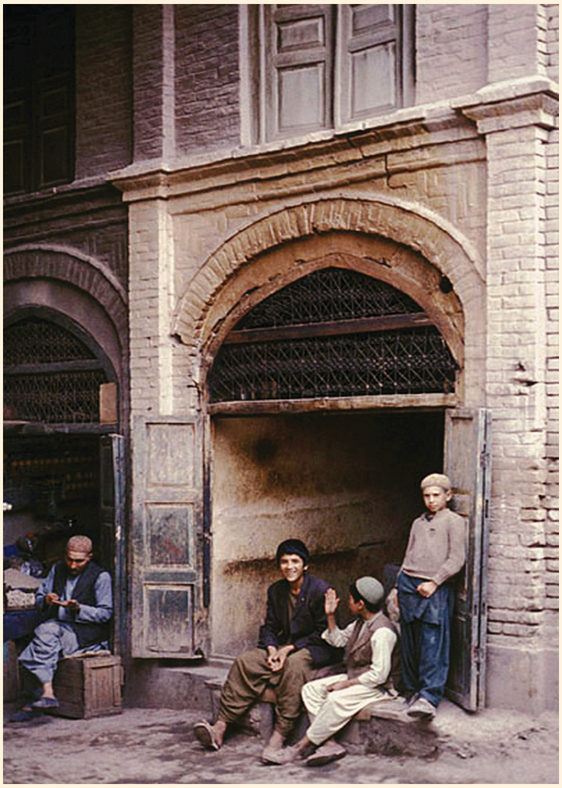

پورتنی انځور د احمد شاه با با د واک ته د رسېدو نه وړاندې اقتصادي حالت بیانوي

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړی ډله دې د احمدشاه بابا د واک ته د رسېدو نه وړاندې د هېواد په اقتصادي وضعه او دویمه ډله دې د اقتصادي فعالیتونو په مهمو ځانګو باندې بحث وکړي او د بحث پایلې دې د هرې ډلې استازی نورو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- ولې پیسې ضرب ووهل شوې؟

۲- د احمدشاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې کومو ښارونو له اقتصادي امله ځانګړې ارزښتونه درلودل؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې له لویانو څخه د سرو زرو، سپینو زرو، اوسپنې او داسې نورو شیانو د را ایستلو دلیل وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

دویم څپرکی

له ۱۷۴۷ ز څخه تر ۱۸۷۹ ز کال پورې د افغانستان تاریخي پېښې

د دويم څپرکي موخې

• د احمدشاه بابا له شخصيت سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

• د احمدشاه بابا د اداري د څرنګوالي، اصلاحاتو او د نظامي سفرونو د موخو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

• د احمدشاه بابا د ځای ناستو د اداري له څرنګوالي سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

• د افغانستان په وړاندې د انګريزانو له ښکيلاکي سياست سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

• پر افغانستان باندې د انګريزانو د يرغلونو له لاملونو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

احمد شاه بابا څرنګه يوځل بيا افغانستان را ژوندی کړ؟

تېر لوست د احمدشاه بابا په وسيله د سياسي واکمنی ته تر رسېدو وړاندې اقتصادي حالت وغيره، په دې لوست کې د هېواد بيا رغونه مطالعه کوو.

احمدخان د **زمان خان زوی** او د **دولت خان سدوزايي** لمسی په **۱۷۲۲** زيږديز کال چې د ۱۱۰۱ هجري لمريز سره برابر دی، په **هرات** کې زيږېدلی دی. په پنځه ويشت کلنۍ کې د **شېر سرخ** زيارت په جرګه کې واک ته ورسېد. د غنمو وږی د **کابلي صابر شاه** له خوا چې يو ديندراه شخص و. د نوموړي په پټکي کې د شاهي سمبول په عنوان وټومبل شو. په دې توګه **احمدشاه بابا** واک ته ورسېد. نوموړي له ټاکل کېدوڅخه وروسته لاندې ټکي د موخو په توګه په پام کې درلودل:

۱. د مرکزي قدرت بيا جوړول او يووالی.

۲. د افغانستان د طبيعي پولو امن، چې له **امو سيند** څخه يې د **سند** او **هند** تر سينده پورې اوږدوالی درلود.

احمدشاه بابا په ځينو کارونو لاس پورې کړ. هېواد ته يې له سياسي او اقتصادي اړخه يووالی ور وباښه. د قبايلو ترمنځ اختلافونه يې له منځه يوړل. خلک يې وهڅول چې د هېواد په ګټو او تاوانونو کې سره شريک شي.

چارواکو ته د مشورې ورکولو لپاره يې د مشرانو د تلپاتې جرګې بنسټ کېښود. د دې پروګرامونو د پلي کولو او موخو ته د رسېدلو په موخه يې، د مذهبي ډلو ملاتړ په پام کې ونيوه. د خپل ټولنيز دريځ د ټينګښت لپاره يې د ځينې د اړيکو په ټينګښت لاس پورې کړ. احمدشاه بابا د ښه استعداد په درلودو سره په ټولو برخو کې زيار وايست او د دولت د چارو د پرمخ بيولو په لاره کې يې ډېرې ستونزې وګاللې.

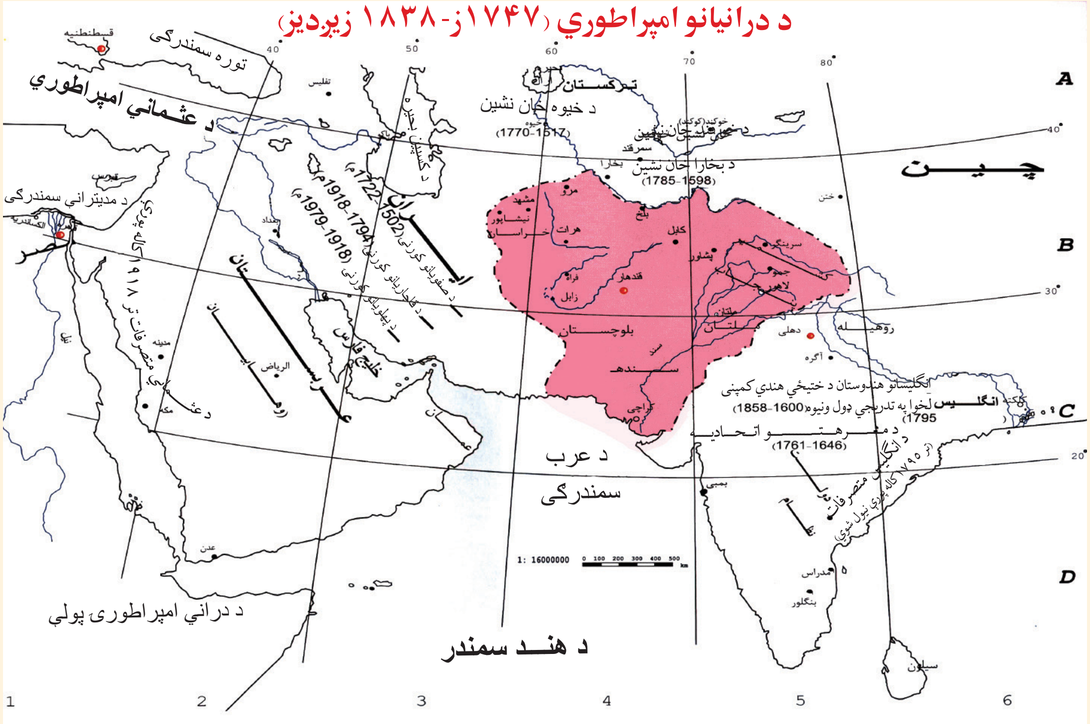

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د کابلي **صابر شاه** د شخصیت په اړه او دویمه ډله دې د سیاسي او اقتصادي مسایلو په تنظیم کې د احمدشاه بابا د ونډې په اړه په خپلو منځو کې سره بحث وکړي.

پوښتنې

۱- احمدشاه بابا په لنډه توګه راوپېژنئ؟

۲- د احمدشا بابا موخې کومې وې؟

۳- د احمدشاه بابا د شخصیت بېلابېل اړخونه تشریح کړئ؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د موخو په اړه له لویانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

د احمدشاه بابا اداري اصلاحات او پوځي فعالیتونه

د کندهار سرپټي بازار

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا لخوا د هېواد بیا جوړول ولوستل شول، په دې بحث کې د احمدشاه بابا په لاس ترسره شویو اداري او پوځي اصلاحاتو باندې رڼا اچوو.

اداري اصلاحات

احمدشاه بابا په اداري، پوځي او مالي جوړښت کې اصلاحات راوستل، وزیران یې وټاکل، د مشرانو جرګه یې جوړه کړه، د حکومت ډول یې د ټولو اسلامي هېوادونو په څېر مطلقه سلطنت و، د مشرانو په جرګه کې نهه پوهو کسانو غړیتوب درلود چې د تصمیم نیولو لوړ ځای و.

د نظام اداري جوړښت یې له درې ګونو قواوو (**اجرائیه**، **مقننه او قضائیه**) څخه جوړ و. قضایي قوې پوره خپلواکي درلوده. د هېواد عواید یې د مالیاتو د ټولولو، غنیمت مالونو، جنګي غراماتو او د پاچاهانو له سوغاتونو ترلاسه کول.

د احمدشاه بابا خزانه له سرو زرو، ګاڼو او قیمتي ډبرو نه ډکه وه. د نومړي د مهمو کارونو څخه د **کندهار** ښار نوې ودانۍ او د **خلم** ښار جوړول دي. **معماری**، **حکاکی** او د **انځورګری** حرفو په دې وخت کې د پام وړ پرمختګ کړی و.

پوځي فعالیتونه

احمدشاه بابا په پوځي برخه کې ځانګړی استعداد درلود. د افغانانو د هېواد پالنې احساسات یې هڅول. خلکو ته یې ځواکمنتیا او خو ځښت وربابنه. په دې توګه بریالی شو چې سیاسي یووالی ټینګ کړي او هېواد خپلو طبیعي پولو ته ورسوي. د احمدشاه بابا په پوځ کې دوه ډوله سرتېري وو، یو ډول یې **منظم** او بل یې **نامنظم** ځواک و، چې د **قومي ځواک** په نامه یې شهرت درلوده. د احمدشاه بابا په واکمنۍ کې د عسکرو شمیر په منځني ډول **سل زره** تنو ته رسېده. قومي ځواکونه د خدمت په مهال له مالیې ورکولو نه معاف کېدل. د هېواد ټول عایدات **یو دیرش میلیونه** روپیو ته رسېدل، چې له نیول شویو سیمو څخه لاس ته راتلل.

احمدشاه بابا په درې ګونو لورو کې وسله وال ځواکونه وګمارل. تر ټولو مهمه جګړه یې د **هند** په لوري د **پاني پت** په نامه شهرت لري، چې په پایله کې احمدشاه بابا د اتل په توګه راځرګند شو. افغاني ځواکونو ډېر زیات غنایم لاسته راوړل. د نظم منځ ته کولو په موخه، احمدشاه بابا دوه ځله د لویدیځ په لور لښکر وایستل چې په پایله کې نوموړي ته ډېر بریالیتوبونه ور په برخه شول. احمدشاه بابا د پولو د ټاکلو په موخه د شمال په لوري هم لښکر وایست او بریالیتوبونه یې په نصیب شول او د امو سیند یې د دواړو حکومتو ترمنځ د طبیعي پولې په توګه وټاکه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکې دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې احمدشاه بابا په اداري او پوځي اړخو کې ولې ګام پورته کړ، او دویمه ډله دې د نهه کسیزې شورا د دندې په اړه په خپلو منځو کې خبرې وکړي، د خبرو اترو پایله دې د هرې ډلې استازې نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱- د احمدشاه بابا د حکومت په اړه څه پوهېږئ؟
۲- د احمدشاه بابا د سلطنتي نظام ارزښت په څه کې و؟
۳- د احمدشاه بابا په وسله وال پوځ کې څو ډوله سرتېري وو؟
٤- د احمدشاه بابا وسله وال پوځونه په کومو لورو وګمارل شول؟
۵- د احمدشاه بابا د واکمنۍ پر مهال د هېواد عایدات له کوم اړخه تامین کېدل؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د کارنامو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

د احمدشاه بابا د کارنامو په اړه څه پوهيږئ؟

د احمدشاه بابا مقبره په کندهار کې

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا په اداري او پوځي اصلاحاتو رڼا واچول شوه، په دې سرليک کې د هغه د کارنامو او د مړينې وخت ته کتنه کوو.

احمدشاه بابا د معاصر افغانستان د بنسټ ايښودونکي په توگه، د دې خاورې په جوړښت او د قومونو ترمنځ د يووالي په رامنځ ته کولو کې بريالى شو. له همدې امله د ځانگړي ځاى له درلودو نه برخمن و. نوموړى هغه پاچا و، چې تاج يې پر سر نه اېښوده، تشريفات يې نه خوښېدل، پټکى يې تاړه او د ځمکې پر مخ کښېناسته. هغه له خلکو سره نېغه اړيکه درلوده. د سوله ييز شخصيت په توگه يې د خلکو په شخړو کې پريکړې کولې. په ورين تندي يې له خلکو سره خبرې کولې. زړور او هوښيار پالونکى سړى و. په نړيوالو چارو کې يې له عدالت څخه کار اخيست. کړکېچونه يې په سوله ييز ډول حلول. احمدشاه بابا په سياست کې د نرمښت پلوى و او تل به يې د دوستۍ له لارې چلند کاوه. سره له دې چې د خاورې د پراخوالي هوډ يې درلود، له وينو تويولو نه يې ډډه کوله. د ده د ښو او نيکو اخلاقو له امله ورته د **بابا** لقب ورکړل شوى دى.

احمدشاه بابا له شپږ ويشت کاله واکمنۍ څخه وروسته د هغې ناروغۍ له امله، چې ده ته ورپېښه شوې وه د يو پنځوس کلو په عمر ۱۱۵۱ لمريز کال چې د (۱۷۷۳) زېږديز کال سره سمون لري له نړۍ څخه سترگې پټې کړې او د **کندهار** ښار د **مبارکې خرقې** په انگړ کې خاورو ته وسپارل شو.

په کندهار کې د احمد شاه بابا جومات

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي.
لومړۍ ډله دې له نیول شویو هېوادونو سره د احمدشاه بابا په بڼه چلند رڼا واچوي.
دویمه ډله دې د احمدشاه بابا د تګلارې او د نوموړي د مړینې کال په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- احمدشاه بابا له خومره مودې وروسته او د څو کلو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې کړې؟
۲- د احمدشاه بابا ښېګڼې چې د هېواد واکمنۍ په اړه وې تشریح کړئ.
۳- د احمدشاه بابا ځانګړې صفتونه کوم وو؟ دوه ډوله يې ولیکئ.

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د ښېګڼو په اړه چې هغه پرې باور درلوده، له لویانو څخه معلومات لاس راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

ایا پوهیږئ چې تیمورشاه شل کاله واکمني وکړه؟

تېر لوست د احمدشاه بابا د ښیګڼو او د مړینې روښانولو ته ځانګړی شوی و، په اوسني لوست کې د تېمورشاه شل کلنه واکمني څېړل کېږي.

تېمورشاه چې په ۱۱۲۰ هجري لمریز (۱۷۴۲ زیږدیز) کال کې زیږېدلی و د پلار د پاچاهۍ پر مهال د **هرات** ولایت والي و. هغه تعلیم لرونکی او د دري ژبې شاعر و. د هغه وخت له دود سره سم تېمورشاه د پلار تر مړینې وروسته په **کندهار** کې د پاچاهۍ مقام ته نوماند شو. د **شهزاده سلیمان** نه د وزیر **شاه ولي خان** ملاتړ د دې لامل شو چې شهزاده سلیمان پاچاهۍ ته ورسیږي. پدې وخت کې تېمورشاه کندهار ته ورسېد او د ناراضه مخورو له خوا یې د لمسولو په پایله کې وزیر شاه ولي خان وواژه او شهزاده سلیمان له پاچاهۍ څخه لاس واخیست.

د تېمورشاه د واکمنۍ پیر په بریاوو او هوساینو کې تېر شو، په دې وخت کې په ځینو سیمو کې پاڅونونه وشول، نوموړی بریالی شو چې خپل مخالفین له منځه یوسي او له هغو پولو نه دفاع وکړي چې ده ته په میراث پاتې شوې وې. یواځې د **بخارا** د واکمن **شاه مرادبیک** سره چې د **امو سیند** په سوېل یې د یرغل قصد درلوده په جنګ اړ شو، خو د مخورو مشرانو په منځګړیتوب سره سوله وشوه او أمو سیند د دواړو هېوادو ترمنځ ټاکلې حد وټاکل شو. د دې مرحلې ځانګړتیا د پولو ساتنه وه. تېمورشاه ته چې کوم دولت په میراث پاتې شوی و بې له کوم بدلون څخه یې وساته. ټولو ښتو دفاعي ارزښت درلود. نوموړی له ټولو ګاونډیانو سره د ښه ژوند کولو پلوی و. د تېمورشاه تېر وتنه دا وه چې محلي سیمې یې د خپلو زامنو تر منځ ووېشلې.

تېمورشاه له خپلې شل کلنې واکمنۍ څخه وروسته په ۱۷۹۳ زیږدیز کال په کابل کې له دې نړۍ

شخه سترګې پټې کړې او د **کابل** په مرکز کې د کابل سيند سويلي خوا ته څېرمه خاورو ته وسپارل شو.

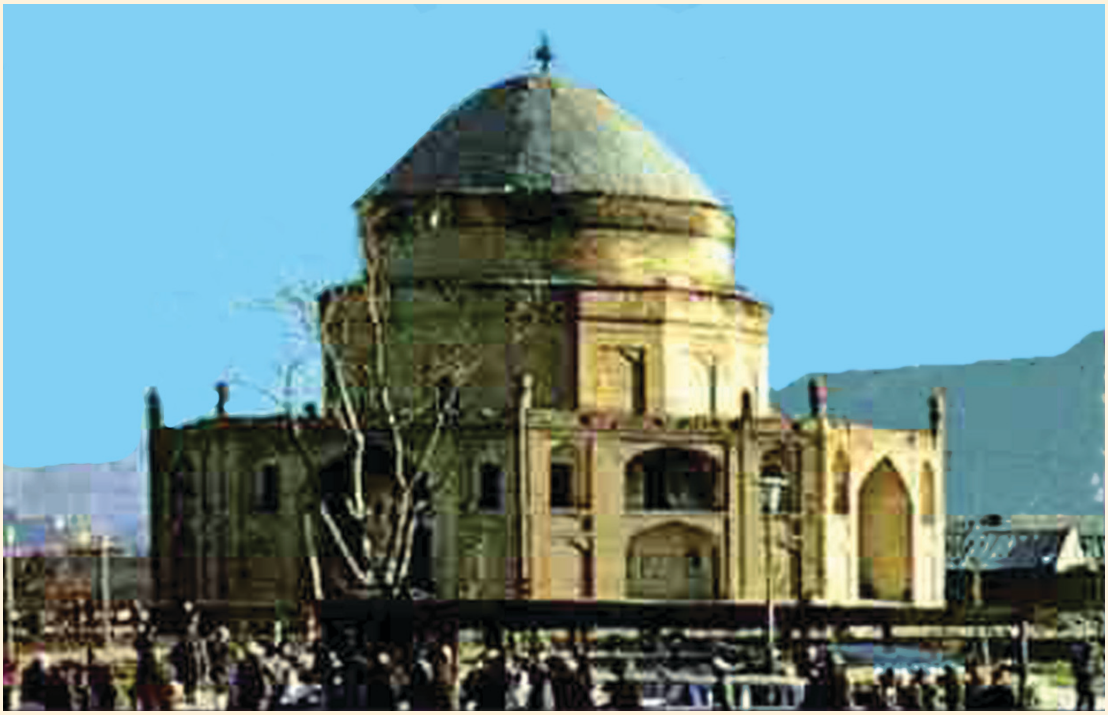

په کابل کې د تيمورشاه مقبره

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې فرهنګي پرمختيا وڅېړي، دويمه ډله دې د **تيمورشاه** د قلمرو د وېش لاملونه د ده د زمانو ترمنځ مطالعه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

١- په کندهار کې د چا ملاتړ د **شهزاده سليمان** د واک ته د رسېدو لامل وګرځېد؟
٢- د احمدشاه بابا په پاچاهي کې د وليعهد په اړه څه دود او دستور و؟
٣- د تيمورشاه د واکمنۍ سياسي ځانګړتيا څه وه؟
٤- د تيمورشاه کومې تېروتنې د هغه د امپراتورۍ د ماتې د چټکوالي لامل وګرځېد؟

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د تيمورشاه د شخصيت او کارنامو په اړه له خپلو مشرانو نه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

د شاه زمان د واکمنۍ تګلارې پېژنئ؟

تېر لوست د تېمورشاه واکمنۍ ته ځانګړی شوی و، په اوسني لوست کې هڅه کېږي د شاه زمان د واکمنۍ کورنۍ او بهرنۍ کړنلارې وڅېړل شي.

شاه زمان د پلار له مړینې سره سم ټول ورونه د کابل ښار ته راوبلل. د **سردار پاینده محمد خان** په ملاتړ يې چې د **بارکزیو** د قوم مشر و، د تاج او تخت غوښتونکي بندیان او په خپله يې په ۱۷۹۳ زېږدیز کال کې چې له ۱۱۷۱ لمریز کال سره سمون لري د واکمنۍ اعلان وکړ. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال د نړۍ لویه سیاسي پېښه (**د فرانسې لوی انقلاب**) رامنځ ته شو چې لاس ته راوړنه يې یوازې د فرانسې هېواد ته محدوده نه شوه بلکې ټوله نړۍ يې ونیوله.

کورنۍ او بهرنۍ تاریخ لیکونکي، شاه زمان یو هوښیار، فعال، زړور او حوصله لرونکی سړی بولي. د یوې جګړې په پای سره به يې بلې ته ورداننګل. خلکو د **تېمورشاه** د نورو زامنو په پرتله شاه زمان ته ډېر درناوی کاوه. نوموړي کابو د نیمايي پېړۍ امنیت په پای کې سیاسي واک لاس ته راوړ. د امنیت د ټینګولو په موخه يې هوډ درلود چې مرکزیت پیاوړی کړي. د دې موخو په پلي کولو کې د هېواد دننه او بهر له ستونزو سره مخامخ شو. کورنیو سیالي کوونکو او د واک غوښتونکو له یوې خوا او د قبیلوي مشرانو او مخورو له بلې خوا په سیمه کې په ښکاره او پټه لاسوهنې پیل کړې او د بهرنیو دښمنانو استخباراتي شبکو پرو پاګند په ټول زور او ځواک

سره د شاه زمان پر ضد پیل شوې. **رنجیت سنگ** او پردې پلوو شاه زمان ته په کورنیو چارو کې د پام وړ ستونزې پیدا کړې. په لوېدیځ کې **قاجار فتح علی شاه** هم د شاه زمان د ورونو ترمنځ له مخالفتونو او بېلتون نه گټه پورته کړه او په مالي او پوځي مرستو یې **شهزاده محمود** په **هرات** کې وهڅاوه.

د مخورو او بانفوذه خلکو خپه کول، په سیمه کې ښکاره او پټو لاسوهنو او کورنیو خپل منځي مخالفتونو، د **وزیر فتح خان** په نږدې ملتیا سره د **شاه محمود** واک ته د رسېدو لپاره حالات چمتو کړل.

له لږ څه ناڅه مقاومت وروسته شاه زمان **کابل** د **پېښور** په تکل پرېښود، خو د لارې په اوږدو کې له نورو ملگرو سره د **ملا عاشق الله شینواري** له خوا ونیول شو او ړوند کړی شو او وروسته تر څارنې لاندې د کابل ښار ته راوستل شو په دې توگه د شاه زمان واکمنې پای ته ورسېد او **شهزاده محمود** واک ته ورسېد.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه زمان د واکمنۍ د ځرنگوالي او دویمه ډله دې د کورنیو بغاوتو په اړه خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

۱– د شاه زمان د شخصیت په اړه څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.

۲- د شاه زمان واکمنۍ د نړۍ له کومې پېښې سره سمون درلود؟

۳- د شاه زمان د واکمنۍ کورنۍ ستونزې کومې وې؟

٤- د سیمې د هېوادو د پټو او ښکاره لاسوهنو موخې وواياست؟

له ټولگي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د سیمې د هېوادو د لاسوهنو او کړنلارو په اړه د مشرانو پوښتنه وکړي او د معلوماتو له لاس ته راوړلو نه وروسته دې په ټولگي کې وړاندې کړي.

پوهیږئ شاه محمود لومړی ځل څنګه واک ته ورسېد؟ د شاه محمود لومړی ځل واکمني (۱۸۰۱-۱۸۰۴ زیږدیز)

په تېر لوست کې موږ د شاه زمان د واکمنی په اړه زده کړل. ایا پوهیږئ شاه محمود لومړی ځل څنګه واک ته ورسېد؟

شاه زمان د ښکېلاګرانو اصلي سیال بلل کېده. په دې توګه انګرېزانو په هغه وخت کې (**د نفاق واچوه او حکومت وکړه**) د سیاست نه په کار اخیستلو سره د سدوزیو ترمنځ د سیالی نه ګټه پورته کړه، غوښتل یې چې شاه زمان له منځه یوسي.

د هغوی پام د شاه زمان ورور **شهزاده محمود** او **بارکزي سردار فتح خان** ته چې **ایران** ته تبنتېدلي وو، راوګرځېد.

د انګرېزانو په واسطه د توطیو په لار اچول او ټول سیمه ییز ځواکونه له یو اړخه، د شاه زمان د ورونو ترمنځ نفاق له بله اړخه د دې زمینه برابره کړه، چې **شاه محمود** واک ته ورسیږي. په همدې حالت کې د **انګلیس** استعماري سیاست پراخوالی مونده، د هېواد په لوېدیځ کې هم د **هرات** د وېش لېوالتیا د **قاجاري** دولت له لوري خرګندېده. پر دې سربېره **شاه شجاع** د افغانستان په ختیځ کې او د **پنجاب** د **سکانو** حکومت په **پېښور** کې د نومورې پر ضد په جګړه لاس پورې کړ.

د دې ترڅنګ د شاه محمود د دولت د ماتې په موخه د **عبدالرحیم خان غلجايي** په مشرۍ ستر ځواک د **غزني** په لوري حرکت وکړ، چې د شاه محمود د ځواکونو له خوا د ماتې سره مخامخ شو. د دې لپاره چې په

کابل کې خلک د شاه محمود له ادارې نه خپه وو، په پاڅون يې لاس پورې کړ او نوموړی يې د کابل په **بالاحصار** کې محاصره کړ، **شجاع الملک** کابل ته راننوت او د **بابر** په بڼ کې استوګن شو. په همدې وخت کې **وزير فتح خان** له خپل لښکر سره د شاه محمود د خلاصون لپاره له **باميانو** نه راورسېد، خو د **مختارالدوله** په مشرۍ د شجاع الملک لښکر په **قاضي کلا** کې د هغو مخه ونيوله او فتح خان له ماتې وروسته د **کندهار** په لور شاتګ ته اړ او د شاه محمود له زوی **کامران** سره يوځای شو. د شاه محمود له ماتې او تسليمېدو نه وروسته شجاع الملک بالاحصار ته ننوت او خپله واکمني يې اعلان کړه.

وزير فتح خان

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې پدې اړه خبرې وکړي چې انګرېزانو (د نفاق واچوه، حکومت وکړه) له سياست څخه ځنګه ګټه پورته کوله؟ او دويمه ډله دې په دې اړه بحث وکړي چې خپل منځي نفاق، افغانستان کوم لور ته راکاږه.

پوښتنې

۱- کوم لاملونه سره يو شول او د شاه محمود د واک ته رسېدو لاره يې هواره کړه؟
۲- شاه محمود د خپلې واکمنۍ په وخت له کومو ستونزو سره مخامخ وو؟
۳- شجاع الملک څنګه واک ته ورسېد؟ توضيح يې کړئ.

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د شجاع الملک د شخصيت په اړه له لويانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

د شاه شجاع د لومړي ځل واکمنۍ ځرنګوالی له (۱۸۰۵ نه تر ۱۸۰۹ زیږدیز) کاله پورې

په تېر لوست کې مو د شاه محمود د واکمنۍ ځرنګوالی او ستونزې مطالعه کړې، په اوسني لوست کې د شاه شجاع د لومړي ځل د واکمنۍ لاملونه تر څېړنې لاندې نیسو.

کله چې د **شاه محمود** په لاس **شاه زمان** ړوند شو، د خلکو زړه بدوالی د شاه محمود په وړاندې ډېر شو او د **شاه شجاع** د فعالیتونو لپاره لار خلاصه شوه. هماغه و چې نوموړی د **کابل** د خلکو په بلنه پلازمېنې ته راننوت او د هېواد چارې یې په لاس کې واخیستې. له کومه ځایه چې د افغانستان خلک د کورنیو جګړو نه په تنګ شوي وو، د هېواد د امنیت غوښتونکي وو. شاه شجاع په یو لړ کارونو لاس پورې کړ، تر څو چې د خلکو هیلې پوره کړي، د بېلګې په توګه خپل ورور شاه زمان یې خوشې کړ. د خپل ورور مخالفین یې وځپل او د هغو له ډلې یې **عاشق شینواری** په دار وځړاوه.

هغه د **بارکزایو** ورونو په پخلا کېدو لاس پورې کړ او د اړیکو د ټینګولو لپاره یې د **دوست محمد خان** خور ځانته واده کړه. **وزیر فتح خان** ته یې د هېواد په اداري چارو کې برخه ورکړه، خو بیا هم دې کار تر ډېرې مودې دوام ونکړ. وزیر فتح خان د شاه شجاع پر ضد د هېواد په بېلابېلو سیمو کې په لمسون لاس پورې کړ، خو ګټوره پایله یې نه درلوده. په پای کې هغه مهال چې شاه شجاع په **کشمیر** او **پېښور** کې و، شاه محمود د خپلو پلویانو په ملاتړ له بند نه وتښتېده او د شاه شجاع ضد ځواکونه یې

راټول کړه او په پایله کې شاه شجاع په **ګندمک** کې له ماتې سره مخامخ او په دې توګه شامحمود د دویم ځل لپاره پر تخت کښیناست.

شاه شجاع یو فرهنګي سړی او د دري ژبې شاعر هم و، چې د کلام بېلګه يې په لاندې څلوريزه کې تر سترګو کېږي.

مرغ دلم بـه یـاد وطـن گریـه می کند	این بلبل از فراق چمن گریه می کند
تا دل سفر گزید به چین دو زلف او	غربت کشیده بهر وطن گریه می کند

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په ټولګي کې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه شجاع د مهمو کامونو په اړه او دویمه ډله دې د شاه شجاع د ماتې په لاملونو خبرې اترې وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د شاه شجاع د واک ته رسېدو لاملونه ووایاست؟
۲- د بارکزایو ورونو سره د شاه شجاع د سولې پایله څه وه؟
۳- وزیر فتح خان د شاه شجاع په وړاندې په کومو کارونو لاس پورې کړ؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کونکي دې له لویانو څخه د پخلاینې دګټو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

د شاه محمود د دويمې واکمنۍ څرنګوالی (۱۸۰۹-۱۸۱۸ ز)

په تېر لوست کې مو د شاه شجاع د لومړۍ واکمنۍ مهمې پايلې وڅېړلې، اوس د شاه محمود د دويم ځل واکمنۍ څرنګوالی څېړو.

شاه محمود په دې بريالی شو چې د **وزير فتح خان** په مرسته د دويم ځل لپاره د ملک ټول واک لاس ته راوړي. وزير فتح خان د شاه محمود له اعتماده ګټه واخيستله او د خپل واک د ټينګوالي لپاره يې د ورونو ترمنځ د هېواد د ولايتونو په وېش لاس پورې کړ. دغه کار د شاه محمود د زوی **کامران** د ناخوښۍ لامل وګرځېده.

دغه مهال شاه محمود يوازې په **کابل** او **کندهار** کې واک درلود او د هېواد لوېديځو پولو کې ناامني او ګډوډي وه. **شاه شجاع** د هېواد په ختيځو پولو کې خورا نفوذ او ځواک درلوده. د **سدوزيو** او **بارکزيو** ترمنځ سياسي کشالې، قدرت ته له رسېدو نه پرته نورې ټولنيزې مسالې هم وې، چې دغه راز خبرې اترې د شاه محمود د اندېښنې لامل وګرځېده او خپل زوی کامران يې **هرات** ته واستاوه. نوموړي په هرات کې د وزير فتح خان د ورونو پر ضد په غچ اخيستلو لاس پورې کړ، چې دده دا کار په ټول هېواد کې (له هرات نه تر کشميره پورې) د تاوتريخوالي لامل وګرځېد. د دغې بلوا له مهمو محرکينو او عاملينو نه يو هم **دوست محمد خان** و.

نوموړی له **کشميره کابل** ته راغی او د کابل په ښار کې يې شاه محمود د **غزني** په لور شاتګ ته اړ کړ. له دې پېښو سره جوخت د وزير فتح خان د ورونو له خوا د ده د مرګ د غچ اخيستلو په موخه تاوتريخوالی زيات شو او د شاه محمود د ماتې لامل وګرځېد. په دې سره د شاه محمود د واکمنۍ دويم دور په ۱۸۱۸ زېږديز کال کې پای ته ورسېده.

پورتنی انځور د هغه وخت د ښاري ژوند یوه برخه ښرګندوي

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې د شاه محمود واکمني تر کومه ځایه پورې غځیدلې وه او دویمه ډله دې د خپل منځي تاوتریخوالي په اړه خبرې اترې وکړي او پایله دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- وزیر فتح خان د شاه محمود له اعتماده ځنګه ګټه واخیستله؟

۲- د سدوزیو او بارکزیو د کورنیو ترمنځ تاوتریخوالي له کومه ځایه سرچینه واخیسته؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د مشرانو نه په دې اړه چې د سدوزیو په لړۍ کې کومو کسانو پر افغانستان حکومت کړی، معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

ایا د امیر دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنۍ سره آشنايي لرئ؟

د امیر دوست محمد خان انځور

په تېر لوست کې مو د خپل منځي شخړو او جګړو په اړه معلومات ترلاسه کړل، په دې لوست کې به د امیر دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنۍ له څرنګوالي سره آشنا شئ.

وروسته له دې چې **دوست محمد خان** په تدریجي ډول خپل موقعیت په کابل کې ټینګ کړ د پاچاهۍ او امارت شرایط یې ځانته چمتو کړل، تر دې چې په ۱۸۳۵ زېږدیز کال کې د ده په سر د تاج اېښودلو مراسم په ډېره ساده توګه په **کابل** کې ترسره شول او نوموړي ته د **امیرالمؤمنین** لقب ورکړل شو.

امیر په لومړي ګام کې بې اعتماده کسان له واک نه ګوښه او پر ځای یې خپل زامن وګومارل، وروسته یې د **سکانو** پر ضد جګړې ته ځان چمتو کړ. د دې جګړې د ترسره کولو لپاره یې مخکې د سوداګرو، هټۍ والو او نورو قشرونو نه اعانه راټوله کړې وه. د خپلې خوښې پنځوس زره پلي او لس زره سپاره سرتېري یې په (۱۸۳۵) زېږدیز کال د **پېښور** پر لور وخوځول. **سلطان محمد خان** د لس زره باجوړي سرتېرو په درلودو سره د **امیر د اردو** یوه برخه وه. ددغو ځواکونو خوځېدو د **رنجیت سنګ** په ځواکو کې لویه وېره پیدا کړه. رنجیت سنګ حاضر شو، چې له تازه دمو افغانانو سره د روغې جوړې لاره خپله کړي نو یو پلاوی یې د **هارلان** په مشرۍ د امیر حضور ته واستاوه. هارلان دنده درلوده چې په هره توګه وي په افغاني لښکرو کې نفاق او درزونه واچوي. د نوموړي پلاوي تر هرڅه دمخه د امیر وررور سلطان محمد خان ته پام شو او د پېښور د حکومت د وعدې په ورکولو سره یې پر سکانو د یرغل او جګړې نه مخ وګرځاوه. سردار سلطان محمد خان د لس زره سرتېرو په ګډون د شپې له خوا د امیر د

لښکرو نه بېل او له دښمن سره يوځای شو. امير دوست محمد خان د دې وضعيت په ليدو شاتګ ته اړ او **کابل** ته راستون شو.

په ۱۸۳۶ زېږدیز کال کې د **هند** د نوي وايسرا په توګه د **لارډ اکلنډ** د ټاکل کېدو نه وروسته امير دوست محمدخان دده په نوم مکتوب وليکه او په ضمن کې يې د پېښور په مسالې ټينګار وکړ، په دې لاره کې د **انګرېزانو** د دولت د مرستې غوښتونکی شو. نوي وايسرا د امير د ليک په ځواب کې وليکل چې د **برتانيې** حکومت د دې هيله مند دی چې د **افغان** او **سک** دولتونه دې د سولې له لارې خپلې مسالې هوارې کړې او برتانيا د نورو هېوادو په کورنيو چارو کې لاسوهنه نه کوي. او تر څنګ يې د (**الکساندر برنس**) په مشرۍ يو پلاوی په ښکاره د سوداګريزو مسالو د څېړلو په نامه کابل ته ولېږه. امير دوست محمد خان کابل ته د **انګليسي** پلاوي په راتګ ډېر خوښ شو او هيله من و چې يو لړ مسالې د پېښور د مسالې په ګډون د خبرو اترو له لارې حل کړي، خو د امير د غوښتنو په خلاف يې د انګرېزانو د پلاوي نه د پام وړ ځواب لاس ته را نه وړ.

د دې لپاره چې برتانيا د افغانستان په اړه د **روسيې** او **ناپليون** د پاليسۍ او موخو نه په وېره کې و له افغانستان سره يې خپله مينه وښودله. امير دوست محمد خان د انګرېزانو د دې سياست سره چې پېښور د رنجيت سنګ له ځواکونو څخه تش شي هوکړه وکړه، خو انګرېزانو افغانستان ته د روسي پلاوي راتګ بهانه کړه او له امير دوست محمد خان سره يې اړيکې وشلولې او له **شاه شجاع** او **رنجيت سنګ** سره يې خپلې اړيکې ټينګې کړې. شاه شجاع چې په لوديانه کې د انګرېزانو تر سيوري لاندې ژوند کاوه، د هغوی سره په خبرو اترو بوخت شو او انګرېزانو دی د خپل يرغل مخکښ وګرځاوه. او په ۱۸۳۹ زېږدیز کال يې زموږ پر خاوره يرغل وکړ.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د امير دوست محمد خان د واک ته رسېدو د خرنګوالي په اړه او دويمه ډله دې په افغانستان کې د انګرېزانو د سياست په اړه، په خپلو منځو کې سره بحث وکړي او پايله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د انګرېزانو استازی هارلان څنګه بريالی شو چې د امير دوست محمد خان په پوځ کې درز واچوي؟

۲- انګرېزانو ولې پر افغانستان يرغل وکړ؟

د ټولګي نه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د افغانستان په وړاندې د فرانسې او روسيې د پاليسيو په اړه معلومات لاسته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

ايا پر افغانستان د انګرېزانو د لومړي يرغل په اړه معلومات لرئ؟

په تېر لوست کې تاسو د امير دوست محمد خان د لومړي ځل د واکمنى د خرنګوالى په اړه معلومات تر لاسه کړل، په دې لوست کې به پر افغانستان د انګرېزانو د مستقيم يرغل په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

پر **افغانستان** د **انګرېزانو** لومړي يرغل د تاريخ له نظره د هند په نيمه لويه وچه کې د سرو زرو تاج ساتنې مفکوره وه. دغې مفکورې د انګرېزانو د سياسي او پوځي تګلارې بنسټيزه موخه، جوړوله. انګرېزان د خپلو استعماري پلانونو د پلي کېدو لپاره ديوې پلمې په لټه کې وو. **مکناټن** د **برتانوي هند** د استازي په توګه له **شاه شجاع** او **رنجيت سنګ** سره اړيکه ټينګه کړه. د ۱۸۳۸ زېږديز کال د جولای په ۲۵ مه د دوی ترمنځ د **لاهور** درې اړخيز تړون لاسليک شو. په دغه تړون کې مکناټن او رنجيت سنګ ډېر واک درلود، خو شاه شجاع د يو فراري سړي په توګه بې واکه و. انګرېزانو د دې په بدل کې چې شاه شجاع د افغانستان پر تخت کښينوي، هغه يې د **سند** په شاو خوا کې د افغاني خاورې له يوې برخې نه لکه **کشمير**، **پېښور**، **ديره جات** او **خيبر** چې د **دوست محمد خان** د واکمنى حدود وو، د رنجيت سنګ په ګټه منصرف کړ او هم يې پرې ومنله چې له هېڅ دولت سره به چې د انګرېزانو د دولت مخالف وي سياسي اړيکې نه ساتي. د **هرات** خپلواکي چې د هغه د وراره په لاس کې و، ومني او د هغه ځای په چارو کې به لاسوهنه نه کوي.

د همدغو شرايطو او تړونونو له مخې، انګليسي ځواکونو د **سرجان کين** تر قوماندې لاندې چې د انګليس ځانګړی استازی (مکناټن) او شاه شجاع هم ورسره و. د ۱۸۳۹ زېږديز کال په فبرورۍ کې د **بلوچستان** او **بولان**

درېي له لارې پر **کندهار** يرغل وکړ. **کندهاري ورونو د روسيې** له استازي نه د مرستې غوښتنه وکړه، خو روسانو مرسته ورسره ونه کړه. د روسانو د دې کار له امله کندهاري وروڼه مايوس شول او بې له جګړې يې په شاتګ وکړ او **ايران** ته وتښتېدل. شاه شجاع کندهار ته راننوت. په کندهار کې مکناټن له شاه شجاع سره يو بل تړون لاسليک کړ او له هغه يې ژمنه واخيسته چې په افغانستان کې د انګرېزانو تلپاتې ځواکونه او يو سياسي استازی ځای په ځای شي. په دې ډول انګليسي ځواکونه له شاه شجاع سره د **غزني** له لارې او **کپتان ويډ** د شاه شجاع له زوی شهزاده **تيمور سره د خيبر** درې او **جلال اباد** له لارې پر **کابل** يرغل وکړ. امير دوست محمد خان چې د لويديځو او ختيځو جبهو ترمنځ را ايسار و او جنګي تيارى يې هم نه درلوده، د دښمن له ځواکونو سره له مخامخ کېدو وړاندې يې تېښته وکړه او په **بخارا** کې يې پناه واخيسته او په دې توګه د دښمن ځواکونه کابل ته ننوتل.

امير دوست محمد خان ونه شو کولی چې له روسيې نه هغه مرستې ترلاسه کړي چې په بخارا کې يې ورته انتظار درلود، له همدې امله خپه او نهيلی بيرته افغانستان ته راستون شو او ځان يې انګرېزانو ته وسپاره او هغوی بيا **کلکتې** ته واستاوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د افغانستان لپاره د انګرېزانو د پاليسۍ او سياست په اړه او دويمه ډله دې د لاهور، درې اړخيز تړون په اړه خبرې اترې وکړي او پايله دې د هرې ډلې استازی په ټولګي کې واوروي.

پوښتنې

١- کومو مسايلو پر افغانستان د انګرېزانو د بريد سياسي او پوځي تګلاره جوړوله؟
٢- د لاهور تړون څه وخت او د کومو اشخاصو ترمنځ لاسليک شو؟
٣- انګرېزانو له کومو لورو او د کومو اشخاصو تر قوماندې لاندې پر افغانستان يرغل وکړ؟
٤- د کندهار په تړون کې مکناټن له شاه شجاع نه کومه ژمنه واخيسته؟ ويې واياست.

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په افغانستان د انګرېزانو د لومړي يرغل او د هغه د ناوړو پايلو په اړه معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ولولي.

ایا د شاه شجاع د دویم ځل واکمنۍ په اړه معلومات لرئ؟ د شاه شجاع دویمه واکمني له (۱۸۳۹ - ۱۸۴۲ زیږدیز) پورې

په تېرو لوستو کې مو په هېواد د انګرېزانو د لومړي یرغل، د هغوی موخې او د امیر دوست محمد خان د واکمنۍ په اړه معلومات لاس ته راوړي، اوس په دې لوست کې د شاه شجاع د حکومت له څرنګوالي سره أشنا کیږئ.

وروسته له دې چې **انګرېزان** او **شاه شجاع** یو ځای کابل ته راننوتل نوموړي د انګرېزانو په تکیه د **کابل** په **بالاحصار** کې څلور کاله پاچاهي وکړه. انګریزی سفیر (**مکناټن**) د لومړی وزیر او نایب السلطنه په توګه دنده ترسره کوله. **الکساندر برنس** د کورنیو چارو د وزیر حیثیت درلود. **موهن لال** د ضبط او حوالاتو مسوولیت پر غاړه درلوده. د انګرېزانو ځینې سیاسي او پوځي مامورین د هېواد په بیلا بیلو سیمو کې د چارو سلاکاران بلل کېدل. دا ځکه چې په افغانستان کې یې د تلپاتې استوګنې هوډ درلود. خپل ځواکونه یې په **کابل**، **کندهار**، **کلات**، **غزني**، **وردګ**، **چاریکار**، **بامیان** او **جلال آباد** کې ځای په ځای کړل.

انګرېزان په دې فکر کې وو چې خپله ستړیا وباسي خو دا ګمان یې بې ځایه و. د هغوی ظلم او زیاتی، د خلکو ناخوښي، د پوځي لګښتونو زیاتوالی، د هېواد د عوایدو کموالی، د مالیو تحمیلول، د نرخونو لوړوالی، د وخت له واکمن نه د خلکو کرکه، دا ټول هغه لاملونه وو چې یو لوی ملي پاڅون ته یې لاره هواره کړه.هماغه و چې د **غلجیو**، **زرمتو**، **خوګیاڼو**، **کوهدامن** او **کوهستان** مېړنیو خلکو د سرکشۍ نښانې روښانه شوې، چې ملي مشرانو د ملي خوځښتونو هستې ته یې وده او پراختیا ورکړه. د **نواب باغ** په کوڅه کې د **اڅکزي عبدالله خان** په کور کې د یرغل پلان جوړ شو او یوه دولس کسیزه شورا جوړه شوه چې په هغې کې **نواب زمان خان** د ریس او **امین الله خان لوګري** د مرستیال په توګه وټاکل شو، تر څو د سولې او جګړې چارې په غاړه واخلي.

د ۱۸۴۱ زیږدیز کال د نوامبر دویمه د افغانانو لپاره د ملي پاڅون او بریالیتوبونو لویه ورځ او د برتانیې لویې امپراتورۍ د ماتې ورځ بلل کېږي. په دې معنا چې له جوړ شوي پلان سره سم یې د کابل د بالاحصار په لمنو چې د انګلیسي مامورینو او منصبدارانو قرارګاه وه یرغل وکړ. د برنس کور ته یې اور واچاوه او دی یې په خپله له

تېغه تېر کړ. مبارزينو په دويمه ورځ د انګرېزانو په نورو کلاګانو باندې چې د کابل په ښار کې وې يرغل وکړ. په دې اړو دوړ کې د جهاد غړ د کابل **شېر کروهۍ** ته ورسېده او خلکو ډله ډله په دې ملي جهاد کې ګډون وکړ. له نېکه مرغه چې **سردار وزير محمداکبر خان** کابل ته راغی او د نواب زمان خان په ځای يې د جهاد مشري په لاس کې واخيسته. انګرېزانو چې خپل حالت ستونزمن وليده له سردار محمد اکبر خان سره خبرو اترو ته کښېناستل، انګرېزانو غوښتل چې په دې خبرو کې سردار محمد اکبر خان ووژني، خو محمد اکبر خان له فرصت نه په ګټه پر مکناټن يرغل وکړ او د تفنګچې په ډز يې وواژه.

وزير اکبر خان

د جګړې په ترځ کې ډېر شمېر انګريزان ووژل شول او د دوی په خپله وينا له ۱۶۵۰۰ تنو نه يواځې يو کس (**ډاکټر برايډن**) په نيم ژوندي حالت کې **جلال آباد** ته ورسېد او د خپلو لښکرو د تباهۍ کيسه يې وکړه. انګرېزانو په کابل کې د خپل لښکر له ماتې څخه وروسته په غچ اخيستو لاس پورې کړ او تازه دمه لښکر يې د يرغل لپاره چمتو کړ.

وزير اکبر خان د کابل په لور د **جنرال پالک** په مشرۍ د انګرېزي ځواکونو له حرکت نه خبر شو او مقابلې ته يې ورودانګل، خو د امير دوست محمد خان له لارښوونې سره يې سم د **تاشقرغان** په لور شاتګ وکړ. د **پالک** او **سيل** ځواکونه له جلال اباد نه کابل ته ننوتل او د خپل د لاسه تللي حيثيت د بيا راګرځولو لپاره يې د کابل **چتې بازار** او ښکلي **ستالف** ته اور واچاوه. ناڅاپه د انګرېزانو له ذهنه د افغانستان د نيولو مفکوره ووته. دوست محمد خان يې له بنده ازاد کړ چې افغانستان ته ستون او يوځل بيا د کابل په تخت کښيني. په دې توګه د انګرېزانو د يرغل لمن ټوله شوه. په دې ماتې سره د انګرېزانو حيثيت په ټوله اسيا ان په ټوله نړۍ کې ټيټ شو. د انګرېزانو کابينه بدله شوه او له دې څخه وروسته انګرېزانو د افغانستان په اړه خپلې کړنلارې ته بدلون ورکړ او تر ډېرې مودې پورې يې زموږ هېواد پر خپل حال پرېښود، په بدل کې يې د افغانانو ستر وياړونه په برخه شول.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه شجاع د واک ته رسېدو په څرنګوالي او دويمه ډله دې د انګرېزانو د ماتې په اړه بحث وکړي او خپل نظرونه دې له نورو ټولګيوالو سره شريک کړي.

پوښتنې

۱– انګرېزانو د خپل اوږد مهال شتون په موخه خپل ځواکونه، د افغانستان په کومو سيمو کې مېشت کړل؟
۲- د انګرېزانو پر ضد د افغانانو د ملي پاڅون او خوځښتونو لاملونه کومو مسايلو جوړول؟ روښانه يې کړئ.
۳-په افغانستان کې د انګرېزانو ماتې د انګليسي سياست پوهانو په افکارو کې څه عبرت منځ ته راوړ او په کومو مسايلو يې اعتراف وکړ؟

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د هغو ملي مبارزينو او غازيانو په اړه چې انګرېزانو ته يې ماتې ورکړې، معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ولولي.

ایا د امیر دوست محمد خان د دویم ځل واکمنۍ په اړه پوهیږئ؟

د امیر دوست محمد خان دویمه واکمنۍ له ۱۸۴۳ نه تر ۱۸۶۳ زیږدیز کاله پورې

د مزار شریف په روضه کې د وزیر محمد اکبر خان د زیارت انځور

په تېر لوست کې مو د شاه شجاع د دویم ځل واکمنۍ او د انګریزانو د لومړي یرغل د انګېزو او موخو په اړه معلومات لاس ته راوړل، په دې لوست کې د امیر دوست محمد خان د دویم ځل واکمنۍ په ارزښت اشنا کیږئ.

ځنګه چې په تېر لوست کې وویل شول، انګریزانو له خپلې څلور کلنۍ ولکې ترخې تجربې څخه زده کړل چې په افغانستان کې پاتې کېدای نه شي، له همدې امله د حل لارې د پیدا کولو او نویو اړیکو ټینګولو په فکر کې شول. هغوی د **امیر دوست محمد خان** د دویم ځل واک ته رسېدو ته راضي شول، له دې امله چې زنداني امیر له ټولو پېښو نه بې خبره پاتې شوی و، افغانستان ته په بېرته راستنېدو کې یې په انګریزانو هېڅ ډول قید و شرط کېنښېنود او له دې امله چې د **برتانوي هند** دولت عملاً افغانستان په ملوك الطوایفیو باندې وېشلي وي او هم په افغانستان کې د نفاق زیاتوالی راوړي، امیر دوست محمد خان یې د درېو ګونو ولایاتو (**کابل**، **غزني** او **جلال اباد**) د امیر په توګه ومانه.

وروسته له دې چې امیر دوست محمد خان پاچا شو لومړی یې د هېواد د کورنۍ وضعې په سمون کولو لاس پورې کړ. د دې لپاره چې د ملوك الطوایفیو په رامنځ ته کېدو او د جګړو په پېښېدو سره، د هېواد وضعیت په عمومي ډول خراب شوی و، بیا یې د سیاسي یووالي او د مرکزي دولت د ټینګښت لپاره هڅې وکړې او د ټولو قوماندانانو په تېره بیا د **وزیر محمد اکبر خان** په مېړانه یې له **بامیان** څخه تر **مزار** او **هراته** پورې سیمې فتح کړې او وروسته یې د **تګاب** او **نجراب** د خلکو بغاوتونه له منځه یوړل او د **خوګیانیو** د خلکو خوځښتونه یې غلي کړل. لنډه دا چې وزیر محمد اکبر خان د یوه فاتح، هېوادپاله او سرښندونکي سړي په توګه د افغانستان

په سياسي يووالي کې ډېر زيار وايسته. نوموړی په پای کې د نهه ويشت کلو په عمر په ۱۸۴۶ زېږديز کال کې يوه **هندي ډاکټر** په زهر لړونکو ګوليو شهادت ته ورساوه او د **مزار شريف** په **روضه** کې خاورو ته وسپارل شو.

د وزير اکبر خان مړينې د افغانستان ټول هېواد پالونکي خلک خواشيني کړل. له دې سره جوخت د **سکانو** حکومت د **رنجيت سنګ** تر مړينې وروسته کمزوی شوی و، انګرېزانو په **پنجاب** کې پرمختګ وکړ او د پنجاب زياتره سيمې يې ونيولې، امير دوست محمد خان د **پېښور** او د هغه شاوخوا سيمو د لاس ته راوړلو لپاره هڅه وکړه، خو ځای يې ونه نيوه او له بلې خوا د **هندوکش** د شمال ټول ولايتونه يې هم لاس ته راوړل او د ملوک الطوايفيو د له منځه وړلو په موخه يې د پام وړ ګام واخيست او ځلانده برياليتوبونه يې په برخه شول.

امير دوست محمد خان بيا خپل پام د **هرات** او **کندهار** لور ته وګرځاوه. کندهار په ۱۸۵۵ زېږديز کال کې د **کندهاري سردارانو** ترمنځ د مخالفتونو له امله د **امير دوست محمد خان** لاس ته ورغی او د مرکزي دولت تر اداري لاندې راغی. د هرات وضعيت هم دا مهال ښه نه و. **ايرانيانو** د هغه د لاس ته راوړلو لپاره هڅې کولې. کله چې **يار محمد خان الکوزی** مړ شو، ايرانيانو برياليتوبونه هم لاس ته راوړل. امير دوست محمد خان دا ښار وروسته له سختې جګړې څخه د ۱۸۶۳ زېږديز کال د مې په مياشت کې ونيو او په **افغانستان** کې يې د **روسيې** د پرمختګ مخه ونيوله او په دې توګه د اوسني افغانستان سياسي يووالی بشپړ شو.

امير دوست محمد خان تر شل کاله واکمنۍ وروسته د ۱۸۶۳ زېږديز کال د جون په مياشت د هرات په ښار کې مړ او د **خواجه عبدالله انصاري** (رح) د مقبرې ترڅنګ ښخ شو. دې پاچا چې د افغانستان له پاره يې سياسي خدمتونه يې د قدر وړ دي د واکمنۍ په ټوله موده کې د يوه سپين ږيري په څېر يې د ښه تدبير په درلودو سره ټول مشران په خپله خواکې راټول کړي وو او خپلې تګلارې يې د هغوی په وسيله پلې کړې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سيمه ييزو حکومتو د له منځه وړلو په خرنګوالي او دويمه ډله دې د امير دوست محمد خان د شخصيت په اړه د دويم ځل پاچاهۍ په وخت کې په خپلو کې خبرې اترې وکړي او پايله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د امير دوست محمد خان د واکمنۍ په دويم دور کې مهمې کړنې په ګوته کړئ؟
۲- د مرکزي دولت په ټينګولو کې د وزير محمد اکبر خان رول روښانه کړئ؟
۳- انګرېزانو د امير دوست محمد خان د حکومت په وړاندې څه دريځ نيولی و؟

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده کونکي دې د لويانو او مشرانو نه د وزير محمد اکبر خان د سياسي او ټولنيز شخصيت په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

ایا د امیر شېرعلي خان له لومړي ځل سلطنت سره اشنایي لرئ؟

په تېر لوست کې د امیر دوست محمد خان د دویم ځل سلطنت سره بلد شوئ. په لاندې لوست کې به د امیر شېرعلي خان د شخصیت او د نوموړي د اداري نظام له ستونزو سره بلد شئ.

د **امیر دوست محمد خان** له مړینې څخه وروسته **شهزاده شېرعلي خان** د هغه ځای ناستی چې د تاج او تخت وارث و د فاتحې له مراسمو څخه وورسته په ۱۸۶۳ زیږدیز کال په ۴۱ کلنۍ کې، خپله پاچاهي اعلان کړه او د دې موضوع خبر یې خپلو ورونو ته چې د هېواد په هر ګوټ کې وو ورساوه. په ښکاره ډول ورونو د **محمداعظم خان** په ګډون له هغه سره خپل بیعت اعلان کړ. **شېرعلي خان** خپل زوی **محمد یعقوب خان** د **هرات** د چارو د سمبالولو لپاره وګوماره او په خپله د کورنۍ له نورو غړو سره د **کابل** په لوري روان شو.

محمداعظم خان چې ځان غوښتونکی سړی و، د کابل په لور د **امیر شېرعلي خان** د سفر ملګری و، خو د **شینډنډ** په سیمه کې د امیر نه بیل شو او د هزاره جات پر لور خپل سکني ورور **محمد حسین خان** ته چې د هزاره جاتو حاکم و ورغی او هیله یې درلوده چې د خپل ورور او د هزاره جاتو د خلکو په مرسته د سلطنت واګې تر لاسه کړي، بلاخره محمد اعظم خان د خپلو ورونو په مرسته یو لښکر جوړ او د امیرشېرعلي خان سره یې مقابله وکړه خو د امیر د لښکرو سره یې د جګړې توان نه درلود، د انګریز دولت ته یې پناه یوړه. له بلې خوا **عبدالرحمن خان** هم د امیر شېرعلي خان د حکومت پر ضد په پاخون لاس پورې کړ او د **هندوکش** د **باجګاه** په دره کې جګړه پېښه شوه.

عبدالرحمن خان له ماتې سره مخامخ او بخارا ته يې پناه يوړه.

امير شېرعلي خان تمه درلوده چې دننه په هېواد کې مرکزي دولت ټينګ او د نوي تمدن په رواجولو او پرمختيا کې فعاله ونډه واخلي او هم په بهرني سياست کې د افغانستان د خپلواکۍ د څواکمنتيا غوښتونکی و.

خو د خپلو ورونو د مخالفت او د کورنۍ جګړې له امله يې ونشو کولای چې د خپل سلطنت په لومړۍ دوره کې د خپلو پلانو په پلي کولو بريالي شي. هغه موضوع چې اميرشېرعلي خان يې بې اندازې خواشيني او ګوښه ګير کړ د هغه د زوی **شهزاده محمد علي خان** مړينه وه چې د **سردار محمد امين خان** سره په جګړه کې په **کندهار** کې ووژل شو. دغې ګوښه ګيرۍ او يوازېتوب عبدالرحمن خان په **بخارا** کې وهڅاوه چې د محمداعظم خان په ملتيا پر **کابل** يرغل وکړي او په خپله ولکه کې يې راولي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د امير شېرعلی خان د ورونو د بې اتفاقی په اړه په خپل منځ کې او دو يمه ډله دې د اميرشېرعلي خان د ګوښه ګيرۍ او يوازيتوب په اړه خبرې اترې وکړي او پايله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د اميرشېرعلي خان د واک ته د رسيدو څرنګوالی بيان کړئ؟

۲- ولې محمداعظم خان انګرېزانو ته پناه يوړه؟

۳- ولې امير شېرعلي خان ونشو کولای چې خپلې تګلارې پلي کړي؟

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د اميرشېرعلي خان د شخصيت په اړه د مشرانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

ایا د امیر محمدافضل خان د شخصیت سره پېژند ګلوي لرئ؟

مخکیني لوست د امیر شېر علي خان اداري ستونزو ته ځانګړی شوی و، په دې لوست کې به د امیر محمد اعظم خان واکمنی ته یوه لنډه کتنه وکړو.

کله چې **محمداعظم خان** او **عبدالرحمن خان** کابل په خپله ولکه کې راوست، **محمدافضل خان** یې پاچا وټاکه او د امیر د پاچاهی خبر یې هغو انګرېزانو ته ورکړ چې په **هند** کې مېشت وو. انګرېزانو پرته له ځنډه د امیر محمدافضل خان حکومت په رسمیت وپېژانده او بیا یې خپل سیاسي استازی په **کابل** کې استوګن کړ. څرنګه چې برحاله پادشاه په کابل کې د واک څښتن و او د خلکو له خوا منل شوی و، **امیر شېرعلی خان** د خپلې واکمنی د ساتلو په موخه له **کندهار** څخه د کابل پر لوري لښکر وویست، خو په **کلات** کې یې د سردار محمدافضل خان او عبدالرحمن خان د ځواکونو له لاسه ماته وخوړه او د **هرات** په لوري د خپل زوی **محمد یعقوب خان** خوا ته پر شا شو.

کله چې امیر شېرعلي خان په هرات کې استوګن شو، د **اقچې** پخواني حاکم **فیض محمد خان** د نوموړي سره اړیکې ټینګې کړې او هغه ته یې د مرستې وعده ورکړه چې دواړو به ګډه د **میمنې** او **مزار** له خوا په ۱۸۶۷ زېږدیز کال کې د کابل پر لوري حرکت وکړ. خو د سردار عبدالرحمن خان له خوا د **پنجشېر** د **بازارک** په سیمه کې د شېرعلي خان د پرمختګ مخ نیوی وشو چې په پایله کې فیض محمد خان مړ او شېرعلي خان د هرات لور ته پر شا ولاړ. په دې وخت کې امیر محمدافضل خان ته ناروغي ورپېښه او له نړۍ څخه یې سترګې پټې کړې او په دې ډول یې، یو کلنه واکمني یې پای ته ورسېده.

په هرات کې د يو جومات ودانۍ

په ټولګي کې فعاليت: زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او يو تر بله دې د وروڼو ترمنځ د اخ و ډب د لاملونو په اړه څېړنې وکړي او هغه دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- امير محمدافضل خان څنګه واک ته ورسېد؟

۲- امير محمدافضل خان په خپله لنډه واکمنۍ کې له کومو ستونزو سره مخامخ و؟

د امیر محمد اعظم خان شخصیت پیژنئ؟

په تېر لوست کې مو د امیر محمد افضل خان د لنډ مهال واکمنی وڅېړله، په دې لوست کې به د امیر محمد افضل خان د واکمنی په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

محمد اعظم خان هم د **امیر عبدالرحمن خان** د توري په زور سلطنت ته ورسېد خو **محمداعظم خان** ځان غوښتونکی او جاه طلبه سړی و، واک ته تر رسېدو وروسته یې وغوښتل چې عبدالرحمن خان له مرکز نه لرې کړي. نو ځکه یې هغه په دې پلمه د هېواد شمالي برخو ته ولېږه ترڅو په **بلخ** کې **امیر شېرعلي خان** تر ځارنې لاندې ونیسي.

امیر عبدالرحمن خان سره له دې چې نه یې غوښتل له مرکز څخه لرې شي، دا امر یې ومانه او هغه ولایت ته ولاړ او هلته یې د **ایبکو**، **تاشقرغانو**، **سرپل شبرغان** او **اقچې** خانان او امیران تر ځارنې لاندې ونیول او هغوی یې مرکزي حکومت ته تابع او وروسته د **میمنې** پر لوري ولاړ او هغه ځای یې په محاصره کې ونیو.

امیر شېرعلی خان د امیر عبدالرحمن خان د بوختیا نه په شمالي برخو کې خبر شو د خپل زوی **سردار محمد یعقوب خان** سره یې د **کندهار** پر لور هوډ وکړ، د کندهار نایب الحکومه چې د محمداعظم خان زوی و، ماته یې ورکړه او د **غزني** په لور یې پرمختګ وکړ، محمد اعظم خان چې خپل ځان په خطر کې ولید، عبدالرحمن خان ته یې خبر واستاوه او د نوموړي اطاعت یې وکړ او کابل ته ننوت او د محمد اعظم خان په ملتیا د غزني پر لوري ولاړل. په

۱۸۶۸ زیږدیز کال کې د شش ګاو په سیمه کې د عبدالرحمن خان او د امیر شېرعلي خان د لښکرو تر منځ سخته جګړه پیښه شوه، د عبدالرحمن خان لښکرو ماته وخوړه او امیر شېرعلي خان په بریالي توګه **کابل** ته ننوت. امیرمحمداعظم خان **ایران** ته وتښتېد او هلته ناروغه او بیا مړ شو. امیر عبدالرحمن خان د **بخارا** پر لوري شاتګ وکړ او د روسیې حکومت د هغه هرکلي وکړ.

افغان سید جمال الدین

امیر محمداعظم خان د خپل سلطنت په لنډه موده کې د یوه وزیر **سید جمال الدین افغان** په مرسته ګڼ شمېر عرفاني او عمراني پلانونه پلي کړل، چې د هغو له ډلې څخه د افغانستان لومړنۍ مجله چې د **کابل** په نوم یادېده، خپره شوه. نوموړې تګلارې د نوي اداري تشکیلا تو پورې اړه درلوده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي او په خپلو کې دې د محمداعظم خان د دورې د مهمو اقداماتو په اړه پوښتنې وکړي او په ټولګي کې دې ځوابونه ووايي.

پوښتنې

۱- د محمداعظم خان د واک ته د رسېدو څرنګوالی وڅېړئ.

۲- محمداعظم خان د رغاونې کوم پروګرامونه په پام کې درلودل؟ څرګند يې کړئ.

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د امیر محمداعظم خان د شخصیت په اړه له مشرانو څخه معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ولولي.

ایا د امیر شیرعلي خان د دویم ځل سلطنت سره پېژندګلوي لرئ؟

په تېر لوست کې تاسو د امیر محمد اعظم خان د سیاسي شخصیت سره اشنایي پیدا کړه. په لاندې لوست کې به د امیر شیر علي خان د دویمې دورې واکمنی رغنیزو او پراختیایي تګلارو سره بلد شئ.

امیر شیرعلي خان د ۱۸۶۸ زیږدیز کال په پای کې په **شش ګاو** کې د **امیر محمداعظم خان** او **عبدالرحمن خان** له ماتې څخه وروسته بیا کابل ته راغی او په تخت باندې کښیناست. امیر شیرعلي خان یو پوه او هېواد پالونکی پاچا و، دی په افغانستان کې د نوي تمدن رامنځ ته کوونکی پېژندل کیږي. په ۱۸۶۹ زیږدیز کال کې له **برتانوي هند** نه لیدنه وکړه، مینه یې د لوېدیځ تمدن او ټکنالوژۍ په برخه کې ډېره شوه او هغه یې وهڅاوه چې په یو شمېر کورنیو اصلاحاتو باندې لاس پورې کړي او د افغانستان سیاسي یووالي ته نوی رنګ او څېره ورکړي.

د نوي تمدن پېژندنه

امیر شیرعلي خان د لوی مدنیت بنسټ اېښودونکی او د هېواد د فرهنګي او صنعتي وضعې بدلوونکی پېژندل شوی، د **اروپا** له **صنعتي انقلاب** سره سم، په افغانستان کې د اصلاحاتو لاره هواره شوه. د دې لارې له مخکښانو څخه یو **سیدجمال الدین افغان** و، چې د هېواد د عصري کولو تګلارې یې پیل کړې. امیر شیر علي خان د خپلواکۍ د ساتلو او د پردیو د تیرې د مخنیوي لپاره سل زره کسیز لښکر جوړ کړ او هغه یې په ا تو پوځي مرکزونو کې ووېشه. د **شمس النهار** جریده یې خپره کړه او چاپ خونې یې هېواد ته راوړلې. د توپونو او ټوپکو د جوړولو لپاره یې کارخانې جوړې کړې. لومړنی ټولنیز ښوونځی یې پرانیست چې ملکي او پوځي څانګې یې درلودې. په دې خوځښت سره یې د پوهنې د کچې

د راټیټېدو مخنیوی وکړ. پوسته خانې یې جوړې کړې، د کابل په اوسني **شېرپور** کې یې د پوځیانو لپاره د نوي ښار بنسټ کېښود. د مالیاتو ورکول له وجې نه په نقدو بدل شو، د عدالت د رامنځ ته کولو لپاره یې په غوښو اقداماتو لاس پورې کړ. ظالمانه او چپاولګر حکام یې له منځه یوړل. د هېواد اداري تشکیلات یې په نوي بڼه بدل کړل او د افغانستان لومړنۍ کابینه یې د وخت صدراعظم **سید نور محمدشاه** په مشرتابه جوړه کړه. هغه مخالفتونه چې د هېواد په شاوخوا کې موجود وو له منځه یې یوړل او وروسته یې وغوښتل چې **انګرېزان** د خپل دولت د پېژندنې لپاره اړ کړي.

انګرېزانو د دوستۍ شرایط د خپلو استعماري مقصدونو لپاره طرح کړل. انګرېزانو هیله درلوده چې خپل استازي په **کابل**، **کندهار** او **هرات** کې د تل لپاره پاتې کړي چې د **روسانو** حرکات له نږدې څخه وڅاري. سربېره پر دې یې وغوښتل امیر دې ته اړ کړي چې د انګرېزانو دولت د خپل د ځان ملاتړي ومني. خو امیرشېرعلي خان د دوی د غرض نه ډکو فکرونو ته ارزښت ورنه کړ، او د انګرېزانو په ځواب کې یې وویل: زه د افغانستان خاورې ته ستاسو د سیاسي او پوځي استازو په راتګ پر تاسو اعتماد نلرم، د دې طرحې په پلمه به یوه ورځ زما پر هېواد تېری وکړئ.

امیر شېر علي خان د انګرېزانو سره په معمولي ډول خپلې اړیکې وساتلې. له **روسیې** سره چې په منځنۍ آسیا کې یې د پرمختګ په تمه وو د افغانستان نږدې کېدو، وضع یې کړکیچنه کړه او د **افغان او انګلیس** د **دویمې جګړې** پلمه برابره شوه او هغه څه چې د دې جګړې اور ته یې ډېر قوت ورورباښه د د شېر علي خان له خوا د ولیعهد په توګه د خپل کمکي زوی **شهزاده عبدالله** ټاکنه وه. دې موضوع **شهزاده یعقوب خان** بې اندازې خواشینی کړ، نو په بلواګانو او سرغړونو یې پیل وکړ، خو امیر شېر علي خان دغه سرغړونې ارامې کړې. انګرېزانو له یوې خوا له دې موضوع نه ګټه واخیستله او له بلې خوا د روسانو پرمختګ منځنۍ اسیا ته په تېره بیا د هغوی له خوا د **خېوې** او **مروې** نیولو، د انګرېزانو پاملرنه د افغانستان پر لوري ډېره کړه. هغوی په خپل وار سره **بلوچستان** چې د افغانستان یوه برخه وه لاس ته راوړه. چې دې تېري د امیر کرکه د انګرېزانو په وړاندې دوه برابره کړه او په دې توګه پر افغانستان د انګرېزانو دویم یرغل پیل شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو باندې ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سید جمال الدین افغان د شخصیت او د نوي تمدن د پېژندګلوۍ په اړه او دویمه ډله دې د امیر شېرعلي خان د اصلاحي تګلارو په اړه خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې

۱- امیر شېر علي خان په کوم کال کې واک ته ورسېد او د هغه واکمنۍ له کومې نړیوالې پېښې سره سمون درلود؟

۲- امیر شېر علي خان د کومو کسانو په مرسته د لومړي ځل لپاره عصري تګلارې پلې کړې؟

۳- د امیر شېر علي خان د نوي تمدن رامنځ ته کولو او کورنیو اصلاحاتو په اړه چې څه پوهېږئ ویې لیکئ.

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د امیر شېرعلي خان د نوي تمدن موخې او د هغه د تګلارو په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

ایا پر افغانستان د انګرېزانو د دویم تېري په اړه معلومات لرئ؟

تېر لوست د امیر شېرعلی خان دویم ځل سلطنت ته ځانګړی شوی و، په دې لوست کې به پر افغانستان د انګرېزانو د دویم ځل تېري په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د **پېښور** په کنفرانس کې د صدراعظم **سید نور محمد شاه** اوږدې مذاکرې سرته ته ونه رسېدلې، خپله صدراعظم هم د کنفرانس په بهیر کې ناروغ او په پېښور کې مړ شو. په دې وخت کې روسیې یو کس سفیر چې جنرال **ستیلاتوف** نومېده **کابل** ته راواستاوه. د دې سفیر را تګ، د **هند** سیاستوال ډېر اندېښمن کړه، د **برتانوي هند** چارواکو د خپلو ګټو د خوندي ساتلو یواځینی لار پر افغانستان تېری وباله او دویم ځل یې په تېري لاس پورې کړ. د انګرېز عسکرو له بشپړو تجهیزاتو سره د ۱۸۷۸ زېږدیز کال د نوامبر په ۲۰ مه نېټه د **خیبر** د درې له لارې په **کرمه** او **بولان** د افغانستان په پولو باندې تېری وکړ. **امیر شېر علی خان** د خفګان په حال کې **کابل** پرېښود، د روس د مرستې په تمه **مزار شریف** ته ولاړ او په هغه ځای کې یې د ۵۸ کلو په عمر په ۱۸۷۹ زېږدیز کې د ناروغی له امله له نړی ځخه سترګې پټې کړې. د ده تر مړینې وروسته په کابل کې حالات خړ پړ شول. هېواد او خلک په یوه سیاسي تشه کې پاتې شول. انګرېزانو او د هېواد دښمنانو پرمختګ وکړ. په دې وخت کې ځینې سردارانو، **شهزاده محمد یعقوب** له اته کاله بند ځخه وروسته له زندان نه راوایست او د پاچا په توګه یې ومانه.

د امیر محمد یعقوب خان واکمني

امیر محمد یعقوب خان په داسې مهال کې پاچاهي ته ورسېد، چې د انګرېزانو لښکر په عصري وسلو سمبال و او افغانستان یې د یرغل په پایله کې تر خپلې ولکې لاندې راووست. نوموړی یې **ګندمک** ته چې د انګرېزي لښکر ځای و بوته او د ګندمک ترون یې په ۱۸۷۹ کال د می په ۲۶ نېټه له انګرېزانو سره لاسلیک کړ.

د ګندمک ترون په داسې حال کې لاسلیک شو، چې په ټول هېواد کې ګډوډي روانه وه او امیر محمد یعقوب خان

امیر محمد یعقوب خان

هم د کابل په ښار کې د نورو کسانو تر سیوري لاندې ژوند کاوه. هغه په ټول هېواد کې د پاچا په توګه پېژندل شوی نه و، نو له دې امله دغه تړون حقوقي ارزښت نه درلود. د همدې تړون په بنسټ **خیبر**، **کورمه**، **پښین** او **سیالکوټ** له افغانستان نه بېل او د **بریتانوي هند** یوه برخه وګرځېده. د افغانستان سیاسي خپلواکي هم له خطر سره مخامخ شوه. انګرېزانو یو کس چې د **سرلویس کیوناري** په نامه یادېده او د ګندمک تړون د لاسلیک کولو پر مهال یې د انګرېزانو استازیتوب کاوه، په کابل کې د انګرېزانو د استازي په توګه وټاکه او د انګرېزانو نور استازي د افغانستان په مهمو ښارونو کې ځای پر ځای شول. د افغانستان خلکو د همدې حال په لیدو سره د یرغلګرو په وړاندې پاڅون وکړ، د کیوناري په کور باندې یې یرغل ووړ او هغه یې وواژه. په همدې توګه یو ځل بیا د افغانستان د نیولو په اړه د یرغلګرو فتنه شنډه شوه. امیر محمد یعقوب خان لومړی خپل ځان په **بالاحصار** کې کلابند کړ وروسته یې د انګرېزانو په لور ور ودانګل خو د انګرېزانو له خوا بندي شو.

د مجاهدینو مخکښانو لکه **محمدجان خان وردګ**، **ملا مشک عالم**، **صاحب جان تره کي**، **سردار محمد ایوب خان**، **محمدعثمان خان صافي** او نورو په بېلابېلو سیمو کې په تېري کوونکو باندې یرغلونه وکړل. د هغو جګړو له ډلې څخه یوه چې د انګرېزانو لښکر یې ډېر خواشیني کړی وه، د **میوند** جګړه وه. په دې جګړه کې د افغاني ځواکونو مشري د امیر شېرعلي خان د زوی **سردار محمد ایوب خان** په غاړه وه. په ۱۸۸۰ زېږدیز کال د جولای په ۲۷ مه نېټه د میوند په ډګر کې سخته جګړه پېښه شوه چې د مبارزینو په بري او د انګرېزانو په سختې ماتې سره پای ته ورسېده.

په دې مشهوره جګړه کې، چې د انګرېزانو حکومت یې په هند کې ولړزاوه، د افغانانو ښځوهم برخه اخیستې وه. پېغلې **ملالۍ** د میوند د جګړې په ډګر کې د ملي لښکر د شهید شوي بیرغچي پر ځای ملي بیرغ په خپله اوږه راپورته کړ او د دې **لنډۍ** په ویلو یې د افغاني لښکر وینې د جګړې په ډګر کې په جوش راوستې.

که په میوند کې شهید نه شوې   خدایږو لالیه بې ننګۍ ته دې ساتینه

د کابل خلکو د پاڅون په پایله کې د **شېرپور** په سیمه کې د انګرېزانو قواوې کلابندې کړې، تردې چې امیر عبدالرحمن خان **چاریکار** ته راورسېد او انګرېزانو چې خپل ځان یې په تنګسیا کې ولید نو د مجبوریت له امله یې د هغه هرکلی وکړ او نوموړي امیر ځان د پاچا په توګه اعلان کړ. پدې توګه **جنرال رابرتس** کابل پرېښود او امیر عبدالرحمن خان د کابل په ګدۍ کښېناست.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې پر افغانستان د انګرېزانو د تېري په اړه او دویمه ډله دې د میوند د جګړې د پایلې په اړه خبرې وکړي او د خپلو خبرو لنډیز دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- انګرېزانو څه پلمه کړل او په افغانستان یې تېري وکړ؟
۲- د ګندمک تړون په کوم کال کې لاسلیک شو او کومې سیمې د افغانستان له خاورې نه بېلې شوې؟
۳- د میوند د جګړې په اړه لنډ معلومات ورکړئ.

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د ګندمک د تړون په اړه د کورنۍ له مشرانو نه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې بیان کړي.

دریم څپرکی

له ۱۸۸۰ ز څخه تر ۱۹۷۳ ز کلونو پورې د افغانستان تاریخي پېښې

د دریم څپرکي موخې

• په افغانستان کې د مرکزي ځواک له ټینګښت سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
• د مشروطیت د غورځنګ له تګلارو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
• د خپلواکۍ له بیا اخیستلو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
• د ډموکراسۍ د لسیزې د تګلارو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

د مرکزي واکمنۍ په ټینګښت کې د امیر عبدالرحمن خان ونډه څه وه؟

په تېر لوست کې مو د امیر محمد یعقوب خان او د ډیورن د کرښې په اړه معلومات ترلاسه کړل. په دې لوست کې به د امیر عبدالرحمن خان واکمنې وڅېړو.

د **انګلیسانو** له ماتې سره سم په ۱۸۸۰ زېږدیز کال د انګلیسانو او **امیر عبدالرحمن خان** ترمنځ لیکنې رالیکنې او اړیکې پیل شوې. د دغو اړیکو په لړ کې د انګلیسانو له خوا د عبدالرحمن خان سلطنت په رسمیت وپېژندل شو. افغانستان هم د دغو اړیکو د ټینګښت او دوام لپاره یو پلاوی وټاکه. د افغاني پلاوي په یوه وینا کې راغلي چې: افغان ملت له پخوا څخه عبدالرحمن خان د خپل پاچا په توګه ټاکلی و.

امیر عبدالرحمن خان

امیر عبدالرحمن خان کله چې د پاچاهي اعلان وکړ د انګریزانو تیریو پر افغانستان باندې ډېرې ستونزې رامنځته کړې وې، **کابل** خپل ارزښت د پلازمېنې په توګه له لاسه ورکړی و. له دې چې انګرېزان د امیر عبدالرحمن پاچاهي په رسمیت پیژني ورڅخه مننه کوي. د مرکز او سیمو ترمنځ اداري او سیاسي اړیکې موجودې نه وې. د پوځ او امنیتي ځواکونو سیستم په هېواد کې له منځه تللی و. اقتصادي وضع ناسمه او دولتي خزانې تشې وې. د انګرېزانو پرضد د جنګ له امله د هېواد صنعتي او کرنیزې چارې زیانمنې شوې وې. په داسې حالاتو او شرایطو کې امیر عبدالرحمن خان د دوو دندو په سرته رسولو مسوول ګاڼه.

لومړی د مرکزي ځواکمن او خپلواک دولت جوړونه او دویم ټولنیز اصلاحات. امیر عبدالرحمن خان د دغو دوو دندو د سرته رسولو لپاره له هېڅ ډول اغېزناک عمل نه مخ وا نهړاوه. د دولتي ادارو د جوړښت او د بیارغونې د بهیر څارنه یې پخپله کوله. ناضرورې اداري یې لغوه کړې، چې د تشکیلاتي ګنې ګوڼې لامل شوې وې. دولتي چارواکي یې د ورسپارل شویو دندو مسوول ګڼل. مامورینو باید له هر ډول اشتباه نه لاس اخیستی وای. د دولت حاکمان د امیر په فرمان پورې تړلي وو، چې په

حقیقت کې یې د قانون بڼه درلوده. هر ډول ډله ییز او په یوازې توګه مقاومت د هېواد په هره ګوښه کې له منځه یوړل شو. د مرکزي حکومت د احکامو او اوامرو د پلي کولو په لاره کې یې له هیڅ ډول نرمښت څخه کار نه اخیست.

افغانستان پوځي تشکیلاتو ته سخت اړ و. امیر عبدالرحمن خان تر ډېره حده د پوځ په سمبالولو او جوړښت کې کوښښ وکړ. څه د پاسه نوي زره کسیز منظم پوځ یې جوړ کړ. د دغه پوځ په واسطه یې وکولای شول، چې یو ځواکمن، غښتلی مرکزي دولت رامنځته او په ټول هېواد کې امنیت ټینګ کړي. استخباراتي اداره چې د امنیتي پوځونو له یوې سترې او مهمې اداري څخه ګڼل کېده، د امیر په واسطه اداره کېدله.

امیر عبدالرحمن خان د پوځي موخو او د مرکزي دولت د غښتلتیا لپاره پیسو ته اړتیا درلوده. د لګښتونو د پوره کولو یوه لاره هم د مالیو زیاتول وو، مالیات یې وضع کړل او په مستقیمه او نامستقیمه توګه یې تر لاسه کول.

د امیر عبدالرحمن خان له مهمو کارونو څخه یو هم د **کافرستان** د خلکو مسلمانول او په **نورستان** باندې یې د نامه بدلول وو. د لومړي ځل لپاره د اسلام سپېڅلی دین په ۱۸۹۱ زېږدیز کال نورستان ته ورسېد. **غلام حیدرخان** چې د **ننګرهار** والي و، خلکو ته یې وویل چې د دولت موخه دا ده، چې له نورستان څخه **بدخشان** ته لاره جوړه کړي. د دغه خبر له خپرولو سره سم د اسلام د مبارک دین د تبلیغ چارې په نورستان کې پیل شوې. د اتو میاشتو په موده کې د اسلام مبارک دین په نورستان کې خپور او د دغې سیمې پخوانی نوم (کافرستان) په (نورستان) واړول شو.

امیر عبدالرحمن خان له اروپایي هېوادونو سره په اړیکو کې پر تزاري دولت باوري نه و او له ایران سره یې په سیاسي اړیکو کې د بېطرفۍ دریځ غوره کړ. په ۱۸۸۸ زېږدیز کال کې د سرحدي کرښو د ټاکلو په وخت کې انګلیسانو د **ایران** پلوي وکړه، دغه کار د دې لامل شو چې د افغانستان او ایران ترمنځ اړیکې سړې شي.

د امیر عبدالرحمن خان په بهرني سیاست کې د هغه یوه لویه تېروتنه له انګلیسانو سره د ختیځو او سویلي سرحدي کرښو ټاکل وه.

د دغې دورې د ناخوالو پیښو څخه یوه هم د افغانستان د ختیځ او سویلي پولو ټاکل د **ډیورنډ** د کرښې په واسطه وه.

مارتیمر ډیورنډ په ۱۸۹۳ زېږدیز کال د انګریزانو له خوا د یو پلاوي په مشرۍ د **بریتانوي هند** او **افغانستان** تر منځ د پولو د ټاکلو لپاره ټاکل شوی و. نوموړي د بریتانوي هند او افغانستان تر منځ پوله په خپله ګټه وټاکله او د سیاسي، پوځي او اقتصادي فشارونو له لارې دغه کرښه پر افغانستان وتپله. چې هېڅکله د افغانستان د خلکو له خوا دغه پوله منل شوې نه ده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې په افغانستان کې د دولتي ځواک د غښتلتیا په اړه او دویمه ډله دې د امیر عبدالرحمن خان په دوره کې د افغانستان د سرحدي کرښو د ټاکلو په اړه خپل نظریات او وړاندیزونه ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – سلطنت ته د امیر عبدالرحمن خان د رسېدو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

۲ – امیر عبدالرحمن خان خپله اداره څنګه سمباله کړې وه، په دې اړه خپل معلومات ولیکئ؟

۳ – د ډیورنډ د کرښې په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د امیر عبدالرحمن خان د دورې په اړه وپوښتي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

د امیر حبیب الله خان د پاچاهۍ په اړه څه پوهېږئ؟

حبیب الله خان

په تېرلوست کې مو د مرکزي واکمنۍ په غښتلتیا کې د امیر عبدالرحمن خان رول او د هغه د پایلو په اړه معلومات ترلاسه کړل، اوس د امیر حبیب الله خان سیاسي واکمني تر څېړنې لاندې نیسو.

امیر حبیب الله خان اتلس کاله پاچاهي وکړه. د هغه په وخت کې افغانستان یو غښتلی پوځ درلود، او مرکزي حکومت په ټول هېواد باندې واکمني لرله. بشپړه ارامي او امنیت موجود او د دولتي نظام بنسټ اېښودل شوی و. د دربار په اداري تشکیلاتو کې درې ډوله منشیان موجود وو، چې د **حضور منشي**، **بهرنی منشي** او **کورنی منشي** په بلل کېدل. د (**دارالعدالت**) په نامه یوه اداره هم موجوده وه. مالي چارې د **مستوفي الممالک** له خوا اداره کېدې او پوځي چارې په خپله امیر کنټرولولې.

امیر حبیب الله خان د خپلې پاچاهۍ په لومړي پړاو کې په مذهبي څېره کې راښکاره شو. د ښځو بې ځایه تګ راتګ یې په سپېڅلو ځایونو کې منع کړل. د **خرابات** په سیمه کې یې له ښځینه نڅاګرو څخه وغوښتل، چې له دې کار څخه لاس واخلي.

د روژې په مبارکه میاشت کې یې بېوزلو خلکو ته روژه ماتی ورکاوه. نوموړي په ۱۹۰۲ زېږدیز کال کې د (**سراج الملة والدین**) لقب وګاټه.

امیر حبیب الله خان پاچاهي ته تر رسېدو وروسته په کورنیو چارو کې په یولړ اصلاحاتو لاس پورې کړ. د مریانو د خرڅولو اواخیستلو د منع کولو امر یې خپور کړ او د زندانیانو د دوسیو په څېړلو یې پیل وکړ. نوموړي لارښوونه وکړه، چې د تعذیب پر ځای دې شرعي مجازات پلي کړل شي.

امیر حبیب الله خان د ماڼیو له ودانولو سره مینه درلوده، د هغه وخت ډېرې جوړه شوې ماڼۍ د هغه په نامه

نومول شوي دي،چې د **سراج رباطونه**، **قلعه السراج** په **لغمان** کې، **سراج العمارة** په **ننګرهار** کې او **سراج المصار** په **جبل السراج** کې نومونه يادولای شو.

امير حبيب الله خان په يوه عام مجلس کې داسې ويلي وو: "د دولت پرمختګ د علم له پرمختګ پرته ناشونی دی، زه قصد لرم، چې په هېواد کې ښوونځي جوړ کړم، نو په دې اړه د نظر د خاوندانو وړانديزونه او نظريې په ليکلې توګه غواړم". په ۱۹۰۳ زېږديز کال د **حبيبې** لېسې په بنسټ ايښودلو سره د فرهنګي مسايلو او نوي پوهنې بنسټ هم کېښودل شو. دغې لېسې درې دورې درلودې يعنې **لومړنی**، **منځنی** او **وروستنی**. د **حربي** ښوونځي بنسټ هم په ۱۹۰۹ زېږديز کال کې کېښودل شو، چې درې **اعداديه** او درې **حربي** ټولګي يې لرل. په دغه ښوونځي کې نظري او عملي ښوونې د نصاب يوه برخه ګڼل کېده او د ښوونې چارې يې د **افغاني** او **ترکي** ښوونکو له خوا پرمخ بيول کېدې.

د امير حبيب الله خان په دوره کې صنعت ته هم پاملرنه وشوه. د **خرمګرۍ** کارخانه جوړه او په کار يې پيل وکړ چې د وسله والو پوځونو د اړتيا وړ توکي يې تيارول. په ۱۹۱۳ زېږديز کال کې د **وړيو اوبدلو** د کارخانې بنسټ کېښودل شو. د دې کارخانې له توليداتو څخه د پنځوسو زرو پوځيانو د پوځي جامو اړتيا پوره کېده. **پوځي** روغتون هم د حبيب الله خان په دوره کې په کار پيل وکړ، چې تر **ملکي** روغتون کوچنی و. دغه پوځي روغتون د **هندي** ډاکټرانو تر څارنې لاندې خپل کارونه سرته رسول.

امير حبيب الله خان په ۱۹۱۹ زېږديز کال د لغمان د **کله ګوش** په سيمه کې په مرموز ډول ووژل شو. د هغه تر مرګ وروسته د هغه ورور **نصرالله خان** سملاسي، په **جلال اباد** کې د پاچاهۍ اعلان وکړ، خو د امير زوی "**امان الله خان**" چې هغه مهال په کابل کې و د ځينو عالمانو او مشرانو په مرسته په **کابل** کې پر تخت کېناست او د هېواد چارې يې په خپل لاس کې واخيستې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د امير حبيب الله خان د اداري جوړښت په اړه او دويمه ډله دې د هغه وخت د صنعت په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ – د امير حبيب الله خان د دولتي جوړښت په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.
۲ – د امير حبيب الله خان وينا د هېواد د پرمختګ په اړه څه وه؟ ويې ليکئ.
۳ – د امير حبيب الله خان په دوره کې د صنعت په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د هغو ودانيو انځورونه راټول کړي، چې د امير حبيب الله خان په دوره کې جوړې شوې دي او بيا دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

د افغانستان خلکو څرنګه له انګریزانو څخه خپله خپلواکي ترلاسه کړه؟

په تېر لوست کې مو د امير حبيب الله خان د پاچاهۍ په اړه او د لغمان د کله ګوش په سيمه کې په نامعلوم ډول د هغه دوژلو په اړه مو معلومات ترلاسه کړل. په دې لوست کې به د خپلواکۍ په لاره کې د افغانانو برياليتوب تر څېړنې لاندې ونيسو.

شهزاده **امان الله خان** د خلکو د ملاتړ په ترلاسه کولو سره وکولای شو، چې په **۱۹۱۹** زیږدیز کال کې چې له **۱۲۹۸** هجري لمريز کال سره سمون خوري خپله پاچاهي اعلان کړي.

امان الله خان د افغانستان خلک د خپلو اعلاميې په وسيله واک ته له خپلو رسېدلو نه خبر کړل. د دغې اعلاميې په يوه برخه کې راغلي دي: "کله چې د افغانستان لوی ولس د پاچاهۍ تاج زما پر سر کېښود نو ما له ځانه سره هوډ وکړ، چې د افغانستان دولت بايد لکه د نورو دولتونو په څېر خپلواک او غښتلی وي، د دې خاورې اوسېدونکي له هر ډول يرغل څخه په امن او د قانون او مقرراتو پابند اوسي. زموږ هېواد او وګړي يې د نړۍ د نورو وګړو ترمنځ خپل ځای بيا ومومي. ای غيرتمند او هوښيار ولسه! د خپل دين، دولت او ولس په ساتلو کې وېښ اوسئ او د هېواد په ساتنه کې هڅه وکړئ".

امير امان الله خان په ۱۹۱۹ زیږدیز کال د عدالت د رامنځ ته کولو په شعار ورکولو سره د خلکو ملاتړ ترلاسه کړ. د لسو شپږو ورځو په موده کې ټولو ولايتونو له پاچا سره بيعت وکړ او د خپلواکۍ غوښتنې غږونه په ټول افغانستان کې پورته شول.

د امان الله خان اداري د انګليسي پوځونو د احتمالي خطرونو د مخنيوي لپاره خپل پوځونه په سرحدي سيمو کې ځای پر ځای کړل. سره له دې چې د قومانديې او اداري لوی مرکز په هيواد کې خرنګه چې ورته اړتيا وه شتون نه درلود او استعماري ځواکونو له مالي او تخنيکي اړخه هم برلاسي لرله، په جنګي موضوعاتو کې يې هم سره سمون نه درلود. د افغانستان خلک د خپلواکۍ تر لاسه کولو لپاره په درې ګونو جبهو کې د **سردار اعتماد الدوله سردار عبدالقدوس خان** په مشرۍ د **قندهار**، **جنرال صالح محمد خان** د **ننګرهار** او **سپه سالار سردار محمد نادر خان** د **پکتيا** په ولايت کې خلک سره راټول او يو ځای کړل او د کلکو جګړو په ترڅ کې پر انګريزانو يرغل وکړ، انګريزان د افغانستان د خپلواکۍ بيا لاسته راوړلو ته اړ شول. د متارکې د اعلامولو وروسته **علي احمد خان** چې د کورنيو چارو وزير و په ۱۹۱۹ زيږديز کال کې **هند** ته ولاړ. کله چې **راولپينډۍ** ته ورسېد د انګليسي پلاوي له مشر **هملتن ګرانت** سره يې خبرې اترې پيل کړې او په هماغه کال کې يو تړون لاسليک کړ چې په دې توګه د افغانستان خپلواکي د انګريزانو له خوا په رسميت و پېژندل شو.

امان الله خان واک ته له رسېدو سره سم په يو شمېر اصلاحاتو يې لاس پورې کړ. دغو اصلاحاتو دوه پړاوونه درلودل، لومړی پړاو يې د ۱۹۱۹ او ۱۹۲۴ زيږديز کلونو ترمنځ او دويم پړاو يې تر ۱۹۲۸ ز کال پورې اوږد شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي، لومړۍ ډله دې د خپلواکۍ د کورنيو او بهرنيو لاملونو او دويمه ډله دې د امان الله خان د کورنيو او بهرنيو تګلارو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱- امان الله خان څنګه واک ته ورسېد بيان يې کړئ؟
۲- د امان الله خان د اعلاميې د جزئياتو په اړه خپل معلومات وليکئ؟
۳- د امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې په څو پړاوونو کې اصلاحات ترسره شول؟

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې له مور او پلار څخه د هېواد د خپلواکۍ په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

د امان الله خان د مسافرتونو برياوې څه وې؟

په تېر لوست کې مو د انګليسي يرغل پر وړاندې د هېواد خلکو برياوې، چې په پای کې د خپلواکۍ او اصلاحاتو د رامنځته کېدو لامل شوې ولوستلې، په دې لوست کې به د امان الله خان د سفرونو برياوې وڅېړو.

د نړۍ **اسيايي** او **اروپايي** هېوادونو ته د **امان الله خان** سفرونو اته مياشتې وخت ونيوه. په دې وخت کې پاچا **۳۸** کلن و. پاچا د **کندهار** او **چمن** له لارې **بريتانوي هند** ته ولاړ او پراخ هرکلی يې وشو. د امير امان الله خان په وېناوو کې د استعماري ضد احساس ښکاره و او خلک يې د یووالي ارزښت ته رابلل.

امير امان الله خان د خپلواکۍ په اړه داسې ويل: «**خپلواکي نه ورکول کيږي، بلکې اخيستل کيږي**».

امير امان الله خان **مصر** ته يې هم سفر وکړ، د **قاهرې** ښاريانو يې هرکلی وکړ. د مصر سرکونه، علمي او تاريخي اداري يې وليدې، له مصر څخه **ايټاليا** ته ولاړ او هلته يې د ايټالوي هوابازانو سره خبرې اترې وکړې.

امير امان الله خان په **فرانسه** کې د لرغونپوهانو او ختيځپوهانو له شورا سره وليدل او يو فرهنګي تړون يې هم لاسليک کړ. د فرانسې وروسته **المان** ته ولاړ. په المان کې د صنايعو خاوندانو د امان الله خان هرکلی وکړ. د هېواد د خپلواکۍ لسمه کليزه يې په المان کې ونمانځله. په آلمان کې د تم کېدو پر مهال يې شپږ ميليونه مارکه د پور په ډول ترلاسه کړ او هغه يې د تخنيکي کمپنيو د سامان الاتو په اخيستلو او د جنګي تجهيزاتو په پېرودلو ولګول.

انګلیسانو هم د امان الله خان هرکلی وکړ. امان الله خان د انګلیسانو علمي مرکزونه ولیدل، دغو ادارو امان الله خان ته د حقوقو افتخاري ډاکټرۍ علمي لقب ورکړ. امان الله خان د روسیې پوځي او صنعتي ښوونځي وکتل او د هغه هېواد له نویو بریاوو سره أشنا شو. امان الله خان ته په **ترکیه** کې د **مصطفی کمال اتاترک** له خوا د «**ختیځو ولسونو د خپلواکۍ مشر**» لقب ورکړل شو. د **ایران** هېواد ته د امان الله خان سفر د دواړو هېوادونو د دوستۍ د ټینګېدو لامل وګرځېد. افغانستان ته د راتګ پر مهال پاچا امان الله خان وویل: «زموږ هېواد ډېرې ارزښتناکې شتمنۍ لري او څه چې نه لري هغه یوازې پوهه ده چې باید ترلاسه یې کړي».

د امان الله خان د سفرونود بریاوو له جملې څخه د نړۍ له نورو هېوادونو سره د اړیکو ټینګول، د دفاعي مهارتونو د کیفیت لوړوالی، د نویو وسلو پېرودنه، د صنایعو د پرمختګ د لارو چارو برابرول، له ټکنالوجۍ څخه په سمه توګه ګټه اخیستنه او د امان الله خان د نړیوال اعتبار ډېروالی یادولای شو.

امان الله خان، له سفر وروسته خپلو اصلاحاتو ته دوام ورکړ ولې دغو اصلاحاتو د یوشمېر کورنیو او بهرنیو کړیو له ګټو سره سمون نه درلود. په هېواد کې سره له دې چې د لویې جرګې پرېکړې یې هم منلې وې، خو په عملي ډګر کې د هېواد په ګوټ، ګوټ کې د معینو بهرنیو کړیو په لمسون خلک د اماني اصلاحاتو پر ضد راپاڅول. په همدې وخت کې ځینې ډلې سره یو شوې او په هېواد کې یې د اماني اصلاحاتو مخه ونیوله، چې په پایله کې د هېواد په برخه لیک کې اړ او دوړ مسلط شول.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې خپلواکۍ ته د رسېدو پر لاملونو او دویمه ډله دې د امان الله خان د اصلاحي تګلارو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې

۱- په فرانسه کې فرهنګي تړون د چا له خوا لاسلیک شو؟ ویې لیکئ.

۲-پاچا امان الله خان ته د کوم مشر له خوا د "ختیځو ولسونو د خپلواکۍ مشر" لقب ورکړی شو؟ ویې لیکئ.

له ټولګي نه د باندې فعالیت

څو زده کوونکي دې د امان الله خان د دورې د فرهنګي مسایلو او بریاوو په اړه له خپلو لویانو نه پوښتنې وکړي او بیا دې خپل معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

حبيب الله كلكانى څرنگه واک ته ورسيد؟

په تېر لوست کې مو امان الله خان ته د نړۍ د هېوادونو د مشرانو د هرکلي په اړه ولوستل، په دې لوست کې به د حبيب الله کلکاني واکمنۍ ته د رسېدلو په څرنگوالي خبرې وکړو.

تاريخ پوهان د دې مخالفتونو لاملونه اقتصادي وروسته پاتې کېدلو، د سياسي او ټولنيز شعور ټيټه کچه، د اماني ټولنيز او اقتصادي اصلاحاتو بهير، پر ديني عالمانو باندې د مقررې بنديزونو، د کاليو بدلون، چې دا ټول د خلکو د غوسې لاملونه شو.

حبيب الله کلکاني چې د **سقاو زوی** په نامه مشهور دی، د يو شمېر کسانو له خوا يې ملاتړ وشو او حبيب الله کلکاني ته يې د (**خادم دين رسول الله**) لقب ورکړ. همدارنگه ځينو هغو کسانو د حبيب الله کلکاني ملاتړ وکړ، چې له اماني اصلاحاتو سره مخالف وو.

حبيب الله کلکانی په **۱۹۲۹** زکال (۱۳۰۷ هـ ل) کابل ښار ته راننوت او د نوي جوړ شوي حکومت لپاره يې اعلاميه خپره کړه، چې د فتوا بڼه يې درلوده. د هغه پر او ځانگړتياوې د امنيت اخلال، د دولتي

شتمنیو لوټول او د تجارت وروسته پاتې کېدل وو. په پای کې د حبیب الله کلکاني حکومت د ماتي سره مخامخ شو او د **محمد نادر خان** د حکومت لپاره لاره هواره کړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د خوځښتونو د پیل او دویمه ډله دې په دې اړه معلومات ورکړي، چې دغه بغاوتونه او خوځښتونه د کومو کړیو په ګټه پای ته ورسېدل.

پوښتني

۱- د لویې جرګې پرېکړې څرنګه او د دې موضوع په اړه د استازو چلند څه و؟

۲- د دغه پړاو پاڅونونه د کومو ډلو په ګټه وو؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د دیني عالمانو او خپلو مشرانو څخه د حبیب الله کلکاني او د هغه په دوره کې د ټولنیزو ډلو د رول په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې له نورو ټولګیوالو سره شریک کړي.

ایا پوهیږئ چې محمد نادر شاه څرنګه واک ته ورسېد؟

محمد نادر شاه

په تېر لوست کې مو د هغو عواملو په اړه معلومات تر لاسه کړل چې د حبیب الله کلکاني واک ته د رسېدلو لامل شول، په دې لوست کې به د محمد نادرخان د واکمنۍ د څرنګوالي په اړه بحث وکړو.

محمد نادرخان د **امان الله خان** په وخت کې د سپه سالارۍ دنده درلوده. د افغانستان د خپلواکۍ په جګړه کې یې د سوېلي سیمو د اداري دنده په غاړه درلوده، چې انګلیسي پوځونو ته یې سخته ماتې ورکړه. له همدې بري وروسته محمدنادر خان د افغانانو په منځ کې د شهرت خښتن شو. د اماني دولت تر نسکورېدو وروسته په هېواد کې اړو دوړ پیل شو. محمد نادر خان چې د ښه شهرت خاوند و، د امان الله خان پاچا په نامه یې خلک د واک د لاسته راوړلو لپاره په ځان راټول کړل او **پکتیا** یې د سیاسي او پوځي چارو په مرکز تبدیله کړه. له بېلا بېلو قبیلو نه یې دولس زره کسه یوموټي او متحد کړل.

محمد نادر خان په کال ۱۹۲۹ کې د **کابل** په لور حرکت وکړ او کابل یې د مخالفینو څخه وژغوره.

محمد نادر خان د هماغه وخت د مخورو کسانو د خپلولو سیاست خپل کړ. د دغو مخورو خلکو د خپلولو نه یې موخه د خپل منځي ګډوډیو له منځه وړل وو، چې د نهه میاشتنیو کړکېچونو او ګډوډیو پر مهال په هېواد کې په سیمه ییزو څواکونو اوښتي وو.

محمد نادرخان د هېواد اداري چارې له خپلو ورونو سره ووېشلې او **سردار محمد هاشم خان** یې د

لومړي وزير په توګه وټاکه. د نوموړي د صدارت پر مهال يولړ تدريجي بدلونونه رامنځته شول. د دغې دورې ځانګړتياوې د سياسي واک ټينګښت په کورنۍ کې و.

د محمد نادر خان د پاچاهۍ په موده کې، چې درې کاله وه، د هېواد امنيتي حالات مخ په ښه کېدو شول او د مرکزي دولت واک هېواد ته په تدريجي توګه پراخه شو. د هېواد په اداري - دولتي جوړښت کې يوځل بيا هڅه وشوه، چې د اماني ګوند د پلويانو ملاتړ ترلاسه شي، چې له شته حالاتوځخه خوښ نه وو. د اصلاحاتو د دوام لړۍ په پخه توګه پرمخ تلله.

محمد نادر خان په ۱۹۳۳ زېږديز کال کې د پوهنې د جشن د نمانځلو پر مهال د **نجات** د عالي لېسې يوه کس زده کوونکي، چې عبدالخالق نومېده، ووژل شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې واک ته د محمدنادرخان رسېدو نه مخکې د هغه مهمو کارونو او دويمه ډله دې د هغې دورې د مهمو ځانګړتياوو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱- محمد نادرخان د خپلواکۍ په جګړه کې کومه دنده درلوده؟ وېې ليکئ.
۲- محمد نادرشاه ولې د مخورو خلکو د خپلولو هڅه وکړه؟
۳- محمد نادر شاه څنګه ووژل شو؟ وېې ليکئ.

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د محمد نادرخان د کورنۍ په اړه له خپلو لويانو څخه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې څرګند کړي.

ایا پوهیږئ چې محمد ظاهر شاه څلوېښت کاله پاچاهي وکړه؟

محمدظاهرشاه

په تېر لوست کې مو واک ته د محمد نادر شاه د رسېدلو د څرنګوالي په اړه ولوستل، په اوسني لوست کې به د محمد ظاهر شاه د پاچاهی دوره وڅېړو.

د **محمد نادر شاه** د مړینې وروسته د هغه زوی **محمد ظاهر** چې عمر یې تر ۱۹ کلو ډېر نه و، د افغانستان د پاچا په توګه اعلان شو. د ده د پاچاهی په پیل کې د هېواد ټولې دولتي چارې د **محمد هاشم خان** او د ده د ورونو په لاس کې وې.

د سردار محمد هاشم خان د صدارت دوره

سردار محمد هاشم خان د محمد نادر شاه په پاچاهی کې د لومړي وزیر په توګه وټاکل شو او د محمد نادرخان تر مړینې وروسته یې هم همدغه دنده لرله.

نوموړی د اداري سیستم د نوي کولو په هیله هڅه وکړه، چې ملکي جوړښت یوځل بیا اصلاح کړي. اداري جوړښت یې په نائب الحکومه او اعلی حکومتونو باندې ووېشه او خپل اعتباري خلک یې په ادارو او ولایتونو کې په دندو وګومارل.

د محمد هاشم خان د صدارت په دوره کې د افغانستان معارف ته پاملرنه وشوه. که څه هم دغه کارونه د څومره والي او څرنګوالي له پلوه د پام وړ نه و، خو سره له دې هم کولای شو د هغه د خدمتونو له ډلې نه د افغانستان د ښوونې د وزارت په چوکاټ کې د **طب**، **حقوقو** او **ادبیاتو** د پوهنځیو او ځینو ښوونځیو بنسټ ایښودنې ته نغوته (اشاره) وکړو.

د محمد هاشم خان د صدارت په دوره کې د هېواد اقتصادي حالات سم نه شول او خلکو په یو کړکېچن او بد حالت کې شپې ورځې تېرولې. د هېواد په سلو کې نوي وګړي بزګران وو، چې د کرنې او څاروي روزنې په چارو بوخت وو او د هغوی کاري وسایل ټول هماغه پخواني وسایل او الات وو.

د شاه محمود خان د صدارت دوره

لومړی وزیر شاه محمود خان

تر **دوهمې نړیوالې جګړې** وروسته محمد هاشم خان د صدارت دنده **شاه محمود خان** ته وسپارله. نوموړی د دموکراسی د پلار په نامه وپېژندل شو. هغه په کورنیو چارو کې د ټولنیزو، اقتصادي او سیاسي بدلونونو په رامنځ ته کولو سره په بهرني سیاست کې هم بدلون را منځته کړ.

د سردار شاه محمود خان حکومت د نړۍ د هېوادونو په ځانګړې توګه د **امریکې** له **متحده ایالاتو، هند، مصر** او نورو هېوادونو سره اړیکې ټینګې کړې. د «**ملګرو ملتونو د تخنیکي مرستو او اړیکو اداره**» په نامه د ملګرو ملتونو یوه اداره پرانیستل شوه، چې د ملګرو ملتونو د کارپوهانو د پلانونو د طرحې لپاره مناسبې کړنلارې په لاس کې ونیول شوې.

د شاه محمود د صدارت پر مهال د ازادو ټولټاکنو د ترسره کېدو، د مطبوعاتو خپلواکۍ، د شوراګانو او سیاسي ګوندونو د جوړوني لپاره لازم سیاسي اقدامات پیل شول.

په ۱۹۴۹ زیږدیز کال ټولټاکنې ترسره شوې چې په پایله کې یې د خلکو لخوا یو شمېر سیاسي څېرو د هېواد ولسي جرګې ته لاره وموندله.

دغه مهال ولسي جرګې د حکومت کړنې څارلې. د خلکو د حقوقو او خپلواکیو خوندي کول او د نویو قوانینو بشپړ ول د وکیلانو له برياوو څخه شمېرل کېده. د کارونو د ښه پرمختګ لپاره په ځینو ادارو کې، اصولنامې (قانون) جوړې شوې، د ساري په توګه د **کار** او **کارګر** لپاره د صنعتي مؤسسو اصولنامه یادولای شو چې د **عبدالمجید زابلي** په نوښت جوړه او عملي شوه.

د محمد داودخان د صدارت دوره

لومړی وزیر محمد داود

سردار محمد داود، په اداري چارو کې له پوهو او د لوړو زده کړو لرونکو کسانو څخه ګڼه واخیستله. د ۱۹۵۵ زیږدیز کال چې د ۱۳۳۴ لمریز کال سره سمون لري تر لویې جرګې وروسته د محافظه کارو کړیو رول کمزوری شو. په دې وخت کې افغانستان د نړۍ د خپلواکو هېوادونو په منځ کې ځانګړی ځای ترلاسه کړ. محمد داود خان د خپل صدارت په وخت کې د ناپېیلو هېوادونو ملاتړ وکړ او افغانستان د دغه غورځنګ د بنسټ ایښودونکو د یو غړي په توګه وپېژندل شو.

محمد داودخان د افغانستان د صدراعظم په توګه لکه **جمال عبدالناصر، جواهر لعل نهرو** او **عبدالرحیم سکارنو** په دغه غورځنګ کې ځانګړی مقام درلود. په دې پړاو کې افغانستان د ملګرو ملتونو په سازمان کې هم پرمختګ وکړ. د هغو کړنو نه یو هم په بهرني سیاست د پوهو کسانو ملاتړ د دولت څخه د **پاکستان** په وړاندې د هغه پالیسی څارل وو، چې د **ډیورنډ** د کرښې د تاریخي مسالې په حل باندې ټینګار کاوه. د دغې دورې د اغېزناکو کارونو څخه یو هم د لومړي او دویم پنځه کلن پلان عملي کول وو. د محمد داود د صدارت په دوره کې اقتصادي پرمختیایي پلانونه طرح او عملي شول. ډېر شمېر لویې لارې جوړې شوې او هوایي کرښې او ډګرونو ډېروالی پیدا کړ. په فرهنګي او ټولنیز ډول هم بدلونونه رامنځته شول. په ټولنیزو چارو کې د ښځو برخه

اخیستنه معمول شوه، چې پر ټولنیزو او تولیدي چارو یې لوی اغېز وکړ.
محمد داود خان د نړۍ د نورو هېوادونو سره د سوداګریزو اړیکو د ټینګولو او دوام هڅه وکړه. په ۱۳۴۰ هجري لمریز کال کې د هېواد د خپلواکۍ له جشن نمانځلو سره جوخت په کابل کې یو نندارتون پرانیستل شو، په دې نندارتون کې د نړۍ څلوېښتو هېوادونو سوداګریز او تولیدي توکي ننداري ته وړاندې شول.

د ډاکټر محمد یوسف د صدارت دوره

د اساسي قانون تر تصویب وروسته په ۱۳۴۳ هجري لمریز (۱۹۶۵ زیږدیز) کال کې د صدارت څوکۍ د کانو او صنایعو د پخواني وزیر **ډاکټر محمد یوسف** د نوماند کېدو لپاره لاره اواره کړه او حکومت د اساسي قانون پر بنسټ د سلطنتي کورنۍ نه بېل کړای شو.
له ټولنیز او سیاسي اړخه هم په هېواد کې ژور بدلونونه رامنځته شول او د اساسي قانون پر بنسټ د بیان د ازادۍ لپاره لاره هواره شوه. د سیاسي ګوندونو قانون اعلان شو، خو پلی نه شو. له دې ټولو سره سره یوشمېر ګوندونو د افکارو په درلودو سره پټ او ښکاره فعالیتونه کول. په دغو سیاسي خوځښتونو کې د کابل او ولایاتو ښوونځیو او پوهنتونونو د پام وړ ونډه درلوده. ملي شورا په خپلو جلسو کې پر مهمو ټولنیزو او فرهنګي مسالو بحث کاوه. قوانین یې د ملي ګټو او نړیوالو حالاتو په نظر کې نیولو سره تصویبول. کار په ورځ کې له دولس ساعتو څخه اتو ساعتو ته راټیټ کړای شو. د ښځو حقوقو ته پاملرنه وشوه او د هېواد اتباعو لپاره د کار حق تسجیل شو.
د ډاکټر یوسف د صدارت تر ختمېدو وروسته حکومتونه یو په بل پسې رامنځته شول چې هر حکومت بیل پروګراومونه تر سره کول. د **محمد هاشم میوندوال**، **نوراحمد اعتمادي**، **ډاکټرعبدالظاهر** او **محمد موسی شفیق** په دورو کې د رغاونو، پرمختیایي، فرهنګي او ټولنیزې پروژې پلي کړای شوې.
د ۱۳۵۲ هجري لمریز کال د چنګاښ په ۲۶مه چې د ۱۹۷۳ زیږدیز له جولای سره سمون خوري د یوې سپینې کودتا له لارې، په هېواد کې شاهي نظام نسکور او پر ځای یې په افغانستان کې د سردار محمد داودخان په مشرۍ لومړنی جمهوري حکومت جوړ شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د محمد ظاهر شاه د سلطنت د وروستیو لسو کلونو په کړنو او دویمه ډله دې د سلطنت په لومړنیو کلونو کې د حکومت فعالیت په ګوته کړي.

پوښتنې

۱ – محمد ظاهر څرنګه واک ته ورسېد؟
۲ – محمد هاشم خان ولې د ملکي جوړښت په سمون لاس پورې کړ؟
۳ – شاه محمود خان ته د صدارت پر مهال کوم لقب ورکړ شو؟
٤ – د ناپیلو هېوادونو بنسټ ایښودونکی څوک و؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د ډاکټر محمد یوسف د صدارت په دوره کې د ډموکراسۍ په اړه ویوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووایي.

څلورم څپرکی

د ګاونډیو هېوادونو معاصر تاریخ

د څلورم څپرکي موخې

- د ګاونډیو هیوادونو د جغرافیایي موقعیت سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د ګاونډیو هېوادونو د کلتوري ارزښتونو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د ګاونډیو هیوادونو د معاصر سیاسي بدلونونو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

د چين يا د نړۍ د تر ټولو زيات نفوس لرونکي هېواد په اړه څه معلومات لرئ؟

لکه څنګه چې پوهېږئ زموږ يوګاونډی هېواد چين دی. مخکې مو د د لومړنيو، منځنيواو نوو پېړيو په تاريخ کې له چين سره پېژندګلوي پيدا کړه. په دې لوست کې به د دې هېواد معاصر تاريخ وڅېړو.

لکه څنګه چې په نقشه کې وينی، چين په شمالي نيمه کره کې د **اسيا** د وچې په ختيځه برخه او د **ارام سمندرګي** په لوېديځ ساحل کې پروت دی او په نړۍ کې درېم لوی هېواد دی. د خاورې پراخوالی يې تر نهو ميليونو کيلومترو مربعو څخه زيات دی. د **چين** د سرحدونو اوږدوالی دوه سوه اته ويشت زره اته سوه کيلومترو ته رسېږي. د وګړو شمېر يې د ۲۰۰۶ زکال د سرشمېرنې له مخې يو ميليارد او درې سوه ميليونو کسو ته رسېدلی و، چې د نړۍ ۲۲ په سلو کې نفوس جوړوي. په دې شمېر کې د **هانګ کانګ** او **تايوان** اوسېدونکي شامل نه دي، چې د چين ۸ په سلو کې وګړي تشکيلوي. پاتې ۹۲ په سلو کې د **خان** (**هان**) نژاد دی چې له پېړو پېړيو راهيسې په دې هېواد کې استوګن دي.

په معاصرو پېړيو کې د **منچو** دولت د **انګليس** سره سوداګري لرله او تر څېړنې لاندې ونيوله د سوداګريزو مقرراتو د نوي کولو غوښتونکي وو. انګليسانو هڅه کوله چې د نړۍ سره د **هندوستان** له لارې خپلې سوداګرۍ ته پراخوالی ورکړي. نو له همدې امله د انګليس سوداګري د چين سره په همدغو لاملونو ولاړه وه او اساسي موخه يې د ترياکو سوداګري وه. همدارنګه سوداګريزو اړيکو د چين لپاره ښې پايلې نه درلودې او په ۱۸۴۱ - ۱۸۶۰ز د ترياکو د جګړې لامل وګرځېد.

ډاکټر سون يات سن: چې د نوي (مډرن) چين د پلار په نامه مشهور دی، د چين لومړی ولسمشر و او د **ګومين تانګ** د ګوند مشري يې په غاړه وه، هغه وکولای شو چې د منچو د رژيم وروستی جرړې وباسي او په چين کې جمهوري نظام رامنځته کړي. نوموړي د چين وګړي په پنځو نژادي ډلو ووېشل:

۱- **خان** ۲- **منچو** ۳- **مغولي** ۴- **تبتي** ۵- **خويي**

د چين هېواد پايتخت د **پکن** ښار (**بيجينګ**) دی چې تاريخ يې لرغونو زمانو ته رسېږي او ۳۰۰۰ کلن لرغونی تاريخ لري.

دغه ښار ۱۰۰۰ کاله پخوا جوړ شوی دی او اوه پېړۍ مخکې، **قوبلاي خان** د پکن ښار د خپل دايمي پلازمېنې په توګه وټاکه او د ۱۹۲۸- ۱۹۴۹ زېږدیز کلونو پرته چې ګومين ټانګ خپل پلازمینه نن بيجينګ ته انتقال کړ، تراوسه د هېواد مرکز دی.

مائو او د ۱۹۴۹ کال پاڅون

مائو

د ۱۹۴۸ زېږدیز کال په وروستيو کې د کمونيستي ګوند ځواکونه د چين په شمال او شمال ختيځو سيمو باندې واکمن شول. د ۱۹۴۹ زېږدیز کال د جون په مياشت کې د پکن ښار پرته له کوم مقاومته ونيول شو او د کمونست ګوند د ځواکونو په کنټرول کې راغی. د همدې کال د اپريل او نوامبر د مياشتو ترمنځ د چين ډېر ښارونه پرته له وينو توېېدو او مقاومته د کمونستانو تر واک لاندې راغلل. **چيانکايچک** له خپلو ځواکونو سره ټاېوان ته وتښتېد. د پکن له نيولو او د چيانکايچک د ځواکونوله ماتې وروسته کمونستي ګوند په بشپړه توګه بريالی شو مائو په کال ۱۹۴۹ زېږدیز د اکتوبر مياشتې په لومړۍ نېټه د پکن ښار د **اسماني سولې** په سيمه کې د چين د خلکو جمهوري دولت اعلان کړ. د چين په هېواد کې د **کنفوسيزم، تائويزم** او **بوديزم** پر مذهبونو سربېره د نورو اديانو پيروان هم استوګن دي. ډېر شمېر خلک د يو دين پيروان نه دي چې ترڅو هغه دين په دې هېواد کې رسمي بڼه پيدا کړي.

تر ۱۹۹۰ زېږدیز کال وروسته د مذهبي مقدساتو او شعائرو د نمانځلو لپاره اړينې اسانتياوې برابرې او تدابير ونيول شول. د بيلابيلو مذاهبو پيروانو ته اجازه ورکړای شوه چې خپل مذهبي مراسم پرته له دې چې نورو اديانو ته ضرر ورسوي، ترسره کړي. په اوس وخت کې د چين په هېواد کې ۴۷ مذ هبي موسسې لکه د بوديزم د زده کړو مرکز، اسلامي الهيات، د پروتستانت کليسا ښوونيز مرکز، کاتوليک او نورې شته او څه د پاسه دوه سوه زره مذهبي کارپوهان له بيلابيلو خپرونو سره په کار بوخت دي. چينايي ژبه د نورو ټولو ژبو برعکس د الفبا توري نه لري، بلکې د معنی او مفاهيمو يوه ټولګه ده. نن ورځ چينايي ژبه په څو ټولنيزو لهجو وېشل شوې ده لکه **پکني، کانتوني، شانګهای**. د **ماندارين** ژبه د هېواد د رسمي ژبې په توګه پېژندل شوې ده. د چين په هېواد کې د ۱۹۴۸ کال را په دې خوا څلور ځلې اساسي قانون بدلون موندلی او د وروستي ځل لپاره په کال ۱۹۹۹ زېږدیز کې د چين اساسي قانون په ۴ څپرکو او ۱۳۸ مادو کې د چين د ملي کنګرې له خوا تاييد او تصويب شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د چين د موقعيت او پلازمېنې او دويمه ډله دې د چين د مذهبونو او مروجو ژبو په اړه خپل معلومات ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- چين د نفوس او مساحت له مخې په نړۍ کې کوم ځای لري؟
۲- د چين د جمهوري دولت ليک څه ډول دی؟ خپل معلومات وليکئ.
۳- په چين کې رسمي ژبه په کوم نوم يادېږي؟ خپل معلومات وليکئ
٤- د چين هېواد معمول او مشهور مذهبونه کوم دي؟

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې د چين د تجارت او صنعت په اړه له مشرانو څخه معلومات تر لاسه او بيا دې نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

آيا د پاکستان له تاريخ او هېواد سره آشنا ياست؟

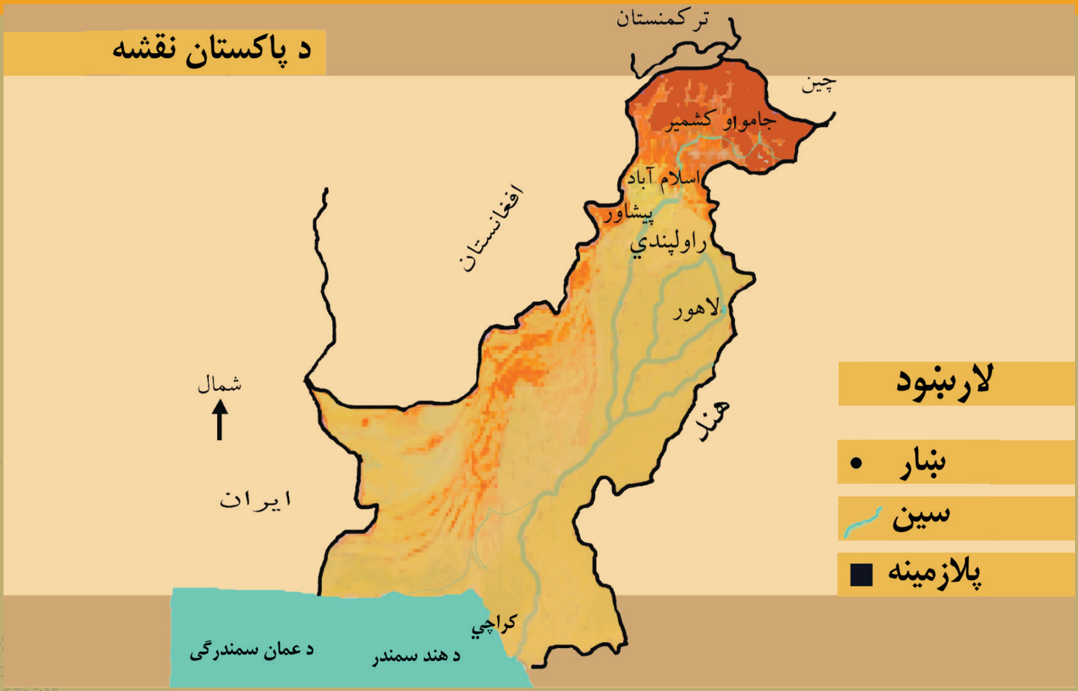

لکه چې پوهېږئ د پاکستان اسلامي جمهوري دولت يو له هغه هېوادونو څخه دی، چې زموږ له هېواد سره ګډه پوله لري. په دې لوست کې به د پاکستان تاريخ سره په لنډ ډول أشنا شئ.

پاکستان د اسيا په سوېل کې پروت دی. پلازمينه يې د **اسلام اباد** ښار دی. دغه هېواد په سوېلي برخه کې د **عربو** له سمندرګي سره زر کيلومتره سمندري پوله لري. د دې هېواد سياسي جوړښت **فدرالي جمهوري** حکومت دی او له څلورو ايالتونو لکه **پنجاب**، **سند**، **بلوچستان** او **پښتونخوا** څخه جوړ شوی دی. د دې هېواد رسمي دين **اسلام**، رسمي ژبه يې **اردو** او د پيسو واحد يې **پاکستاني روپۍ** ده. د نفوس له پلوه د نړۍ اتمه درجه هېواد دی. نفوس يې د ۲۰۰٦ زېږديز کال د سرشمېرنې له مخې څه د پاسه يو سلو پنځه شپېته ميليونوکسو ته رسېږي.

محمد علي جناح

پاکستان يو نوی تشکيل شوی هېواد دی، چې نږدې څه دپاسه نيمه پېړۍ عمر لري. کله چې دويمه نړيواله جګړه پای ته ورسېده، **محمد علي جناح** د پاکستان د خپلواکۍ لپاره ډېرې هڅې وکړې او

د **بریتانیا** دولت هم د هند د نیمې وچې وېش سره موافقه درلوده، نو د هند لویه وچه یې په دوو هېوادونو (**هند او پاکستان**) ووېشله.

د ۱۹٤۷ زېږدیز کال د آگست په میاشت کې هند او پاکستان دواړو خپله خپلواکي ترلاسه کړه. محمدعلی جناح په دې نه و بریالی شوی چې ترخپلواکۍ وروسته **مسلم لیگ** د یو فعال او گټور سیاسي گوند په توگه وروزي، له همدې امله حالت ورځ په ورځ کړکېچن شو.

سیاستوالو نه یوازې د خپلو شخصي گټو او واک ته د رسېدو لپاره فعالیت کاوه، بلکې د هېواد د ختیځو او لوېدیځو سیمه ییزو ډلگیو خپلمنځې ډله ییزې سیالۍ او اختلافونه د پاکستان د دولت د کمزورۍ یوه اساسي لامل شو. د کشمیر پر سر اختلافات لا د حالاتو خړ پړتیا لامل وگرځیدل او اقتصادي حالات یې لا نور هم کړکېچن او خراب شو.

پاچا خان (خان عبدالغفار خان)

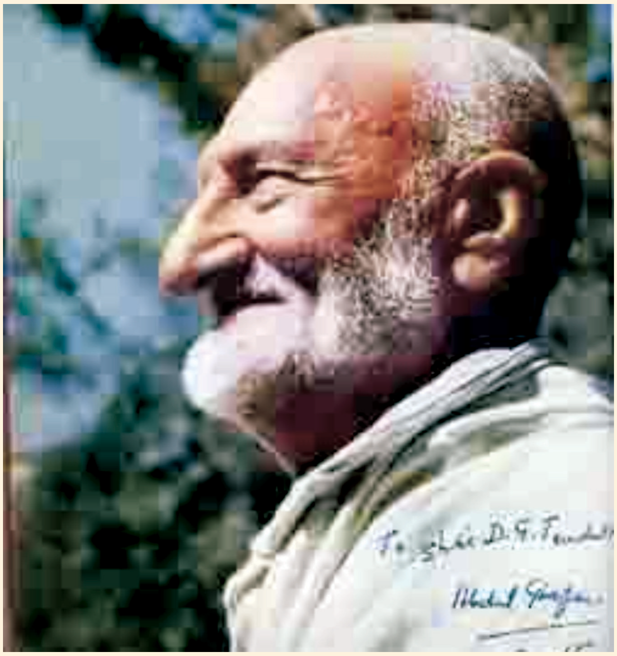

خان عبدالغفار خان یو له هغو کسانو څخه و چې د نه تاوتریخوالي د خوځښت بنسټ یې کېښود او هم یوه پېژندل شوې سیاسي څېره او د هند د نیمې وچې یو ملي اتل و، چې د هند د خپلواکۍ په لاره کې د ښکیلاگرو د تیري پر وړاندې مقاومت وکړ او یو مهمه او حیاتي ونده یې ترسره کړه. نوموړي د خپلې زمانې د نورو مشرانو لکه مهاتما گاندي او محمد علي جناح په څېر د خپلو خلکو د ویښېدو او د خلکو په یو موټي کولو، د خپلواکۍ د گټلو په لاره کې فعاله ونډه درلوده. هغه خپل ملي او تاریخي مسوولیت ترسره کړ.

د ختیځ پاکستان بېلتون

مجیب الرحمن د **بنگال** د **عوامي لیگ** مشر په ۱۹٦۸ زېږدیز کال د اوړي په موسم کې له ۳۵ نورو بنگالیو سره یوځای د ده په مشرۍ د ختیځ پاکستان په بېلولو تورن شو. **یحیی خان** او بوټو د مجیب الرحمن پر هغه غوښتنه اعتراض

وکړ، چې د ختیځ لوري پر ښېلولو او خپلواکۍ یې ټینګار کاوه. د ملي مجلس فعالېدل چې د پلان له مخې باید د ۱۹۷۱ زیږدیز کال د مارچ په میاشت کې پلي شوي وای وځنډېدل. تر دې پېښې وروسته مجیب الرحمن د اعتصاب اعلان وکړ او عوامي لیګ ګوند د ختیځ پاکستان د حکومت د تر لاسه کولو هڅه وکړه. ولس مشر یحیی خان د مجیب الرحمن سره د خبرو اترو لپاره ختیځ پاکستان مرکز ډاکې ته لاړ.

مجیب الرحمن داسې کس نه و چې په اسانۍ سره تسلیم شي. هغه د پاکستان د رامنځته کېدو په لومړۍ لسیزه کې د دوو ډموکراتیک حکومتونو پر مهال د کابینې وزیر و او له دې امله چې د ختیځ پاکستان د خپلواکۍ لپاره یې مبارزه کوله نو ځکه د پاکستان حکومت هغه بندي کړ.

یحیی خان په ۱۹۷۱ زیږدیز کال د مارچ په میاشت کې د هغې ستونزې په اړه چې مجلس ورسره مخامخ و، په دې هڅه کې شو چې د مجیب الرحمن د غوښتنې ځخه لږ څه کم کړي، خو هېڅ یوه اړخ نه غوښتل چې خپل چانس له لاسه ورکړي. د مارچ په ۲۵ نېټه خبرې اترې پای ته ورسېدې.

یحیی خان تر خبرو اترو وروسته د مجیب الرحمن د بندي کولو امر ورکړ. مجیب الرحمن لوېدیځ پاکستان ته یوړل شو، یوه ورځ وروسته ختیځ پاکستان خپله خپلواکي اعلان کړه او دغه خپلواکه سیمه یې د **بنګله دېش** په نامه ونوموله. د پاکستان پوځ له لوېدیځ لوري د پاڅون د ځپلو لپاره هوايي عملیات پیل کړل، په زرګونو بنګالیان ووژل شول او د لسو میلیونو په شمېر بنګالیان **هند** ته کډوال شوه. د ۱۹۷۳ زیږدیز کال د جولای په پای کې د پاکستان ملي مجلس **بوټو** ته اجازه ورکړه چې د بنګله دېش خپلواکي په رسمیت وپېژني، په دې ډول د ۱۹۷۴ زیږدیز کال د فبرورۍ په میاشت کې د پاکستان دولت، بنګله دېش د خپلواک دولت په توګه په رسمیت وپېژنده.

وروسته له دې چې پاکستان په دوو هېوادونو یعنې پاکستان او بنګله دېش ووېشل شو، د دوه بېلو هېوادونو په توګه یې ځانګړې تګلارې غوره کړې. د یحیی خان له حکومت وروسته د پاکستان نور سیاسي مشران لکه **ایوب خان، ضیاءالحق، بېنظیر بوټو، نوازشریف، پرویز مشرف** او **اصف زرداري** یو په بل پسې واک ته ورسېدل او د پاکستان په سیاسي، ټولنیز او اقتصادي ژوندانه کې فعال رول ولوباوه.

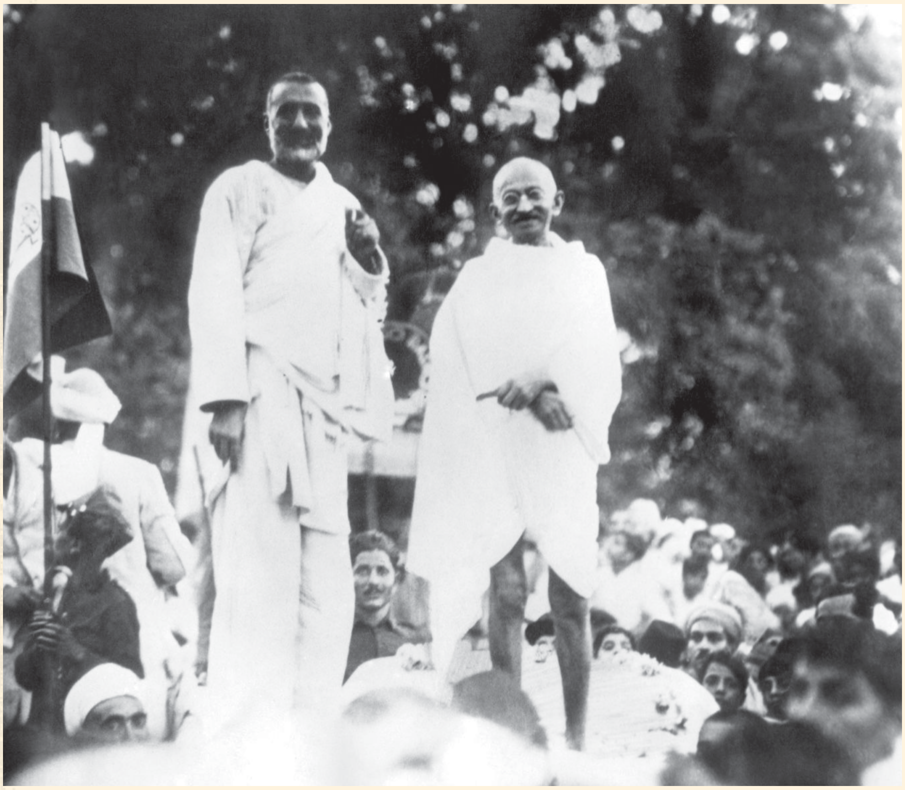

مهاتما گاندي او خان عبدالغفار خان

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډولو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د پاکستان د خپلواکۍ په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې او دويمه ډله دې د پاکستان د خپلواکۍ غوښتونکو وتلو څېرو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې

۱ – پاکستان په کوم کال له بریتانیا نه خپله خپلواکي ترلاسه کړه؟

۲ – د پاکستان هېواد له څو ایالتونو نه جوړ دی، نومونه یې واخلئ؟

۳ – د بنګله دېش هېواد ولې له پاکستان نه خپلواکي واخیسته؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې له مشرانو څخه د پاکستان د تاریخ په اړه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

ایا د ایران د اسلامي جمهوري هېواد له تاریخ او موقعیت سره آشنا یاست؟

لکه چې پوهېږئ د ایران اسلامي جمهوریت د افغانستان یو ګاونډی هېواد دی. ایران د اسیا په لویه وچه کې پروت دی. د خاورې پراخوالی یې له شپاړلس میلیونو اته څلویښت زره کیلومترو مربعوڅخه زیات دی. د وګړو شمېر یې شاوخوا اویا میلیونو ته رسیږي. د دې هېواد رسمي دین اسلام او ژبه یې فارسي ده.

ایران د پهلوي په پېر کې

تر لومړۍ نړېوالې جګړې وروسته د **ایران** د سیاسي، ټولنیزو او اقتصادي وضعې خرابوالی، په **روسیه** کې د سوسیالیستي نظام ټینګښت، ګاونډیو هېوادونو ته د دې ډول افکارو پراختیا، له نا امنۍ څخه د ایران د وګړو ناخوښي او نهیلي او د **احمدشاه قاجار** په واکمنۍ کې د امنیت نشتوالی، د **رضاخان پهلوي** په مشرۍ کودتا ته لاره هواره کړه.

کله چې رضاشاه پهلوي د انګرېزانو په مرسته د سلطنت پر ګدۍ کېښناست، نړۍ د دوو نړېوالو جګړو ترمنځ ښکېل وه. رضاشاه پهلوي د هېواد د اداري او اقتصادي چارو د سمون لپاره یو پراخه تګلاره تر کار لاندې ونیوله. ایران یو واحد اداري نظام، منظم پوځ او پرمختللی بانکي او اقتصادي سیستم نه درلود. نړېوال حالات هم ښه نه وو. ایران د شمال له لورې د **روسیې** او د سوېل له لورې د **بریتانیا** لخوا محاصره و. بریتانیا هڅه کوله له ایران څخه د تسلط له لارې په هند او لیرې ختیځ نه ګټه واخلي. رضاشاه د خپلې واکمنۍ پر مهال واکمن حاکم و، چې د هېواد ټولې چارې یې په خپله اداره کولې.

د رضاشاه د دورې مهم کارونه دا دي: د یو واحد او منظم پوځ جوړول، د قضایي سیستم نوي کول، د ټولنیزو او جزایي قوانینو ترتیبول، د وګړو د نفوس او احوالو د ساتنې د اداري بنسټ ایښودل، د پېژندګلوې د پاڼو وېشل، د ملکیتونو د ثبت د اداري بنسټ ایښودل، د ریل د پټلۍ غځول، د تولکرانو د فابریکو جوړول، د ملي بانک بنسټ ایښودل، د پیسو چاپول، د کمپنیو تاسیسول، د ښارونو جوړول، د **تهران** د پوهنتون بنسټ ایښودل او د هجري کلیزې پر ځای د شمسي کلیزې استعمالول. له دې ټولو سره سره هم، ده په ډېره استبدادي توګه سلطنت وکړ. د ده د سلطنت په پېر کې ډېر خپلواکي غوښتونکي زنداني او یا اعدام شول. د ښځو حجاب منع شو او دیني علماء وځورول شول. رضاشاه په ۱۳۲۰ لمریز کال د متحدینو تر حملې وروسته له پاچاهۍ ګوښه شو او د هېواد حکومتي چارې یې خپل زوی **محمد رضا** ته وسپارلې، چې د سلطنت ځای ناستي و او خپله د سوېلي افریقا پر لور لاړ.

محمد رضاشاه پهلوي د رضاشاه زوی د پهلوي کورنۍ دويم پاچا دی چې د پلار تر استعفا وروسته په رسمي توګه واک ته ورسېد.

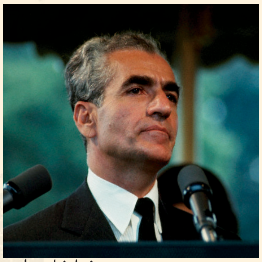
محمد رضا شاه پهلوي

محمدرضا شاه د خپل سلطنت په لومړيو کلونو کې له ډېرو ستونزو او کړکېچونو سره مخامخ و، خو هغه بريالی شو چې يو لړ مهمې چارې پيل کړي د بېلګې په توګه د تهران کنفرانس، د پوهنتون د دستګاه بنسټ ايښودل، د مرکزي بانک تاسيس، ولسي جرګې او ملي شورا ته د ښځو د ټاکلو حق، د بندونو جوړول، د ګازو د پايپونو جوړول، د روسيې او ايران او نورو هېوادو ترمنځ د ډيپلوماټيکو اړيکو پراخوالی او ټينګښت، د هسته يي تاسيساتو رامنځته کول او د موټر جوړونې د فابريکو بنسټ ايښودل يادولای شو. خو د لوېديځ سره د هغه اړيکې، د نامذهبي سياستونو پلي کول او د سياسي خپلواکۍ محدودول د ايران د روښانفکرو او روحانيانو د ناخوښۍ لامل شول. د هغه په دوره کې هم بندي خانې په خپلواکۍ غوښتونکيو ډکې وې او د هغوی اعدام او ځورونې جاري ساتل شوې وې چې په پای کې د ناخوښيو د دوام له امله په ۱۳۵۷ لمريز کال د جدي په مياشت کې د ايران خلکو پاڅون وکړ، محمدرضاشاه له واکه ليرې او له خپلې ټولې کورنۍ سره **مصر** ته لاړ.

د ايران د ۱۳۵۷ کال پاڅون چې د **اسلامي پاڅون (انقلاب)** په نامه هم يادېږي، د **ايت الله خميني** په مشرۍ او د ايران د ډېرو وګړو، سياسي ګوندونو او د ايران د عالمانو او روښانفکرو په ګډون يو پاڅون و چې شاهي نظام يې رانسکور او د **اسلامي جمهوري** نظام د پلي کولو لپاره يې لاره هواره کړه.

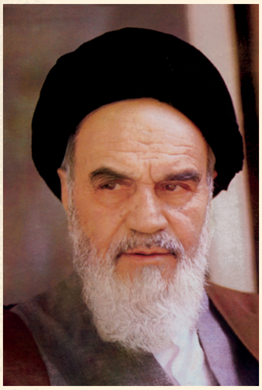
ايت الله سيد روح الله خميني

د ايران خلکو د ۱۳۵۷ کال د غويي په مياشت کې د ټولټاکنو په ترڅ کې په سلو کې د ۹۸ پرېکنده اکثريت د اسلامي جمهوري حکومت په توګه د خپل راتلونکي حکومتي نظام سره هوکړه وکړه. او د ايران حکومت په رسمي توګه د ايران په اسلامي جمهوري دولت بدل شو.

د اسلامي پاڅون مشرانو له هرڅه دمخه پر دريو ټکو ټينګار کاوه، پر استبداد برلاسی، د بهرنيو دولتونو د لاس وهنې مخنيوی او د بهرنيو فرهنګونو د تېريو پر وړاندې مقاومت. همدغه درې لاملونه وو، چې د ګوندونو او بېلابېلو ډلو د يووالي لپاره يې مناسبه لاره برابره کړه او په دې ډول يې اسلامي پاڅون بريا ته ورساوه.

ايت الله سيد روح الله خميني د ايران مذهبي مشر له پنځلس کلنۍ جلا والي څخه وروسته بېرته ايران ته راستون شو او ابوالحسن بني صدر د ايران د لومړي ولسمشر په توګه وټاکل شو. په ۱۳۶۸ لمريز کال کې امام خميني مړ او د خبره ګانو جرګې، آيت الله خامنه ای د ايران د انقلاب مشر وټاکه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د پهلوي د دورې د ټولنيزې او سياسي حالاتو او دويمه ډله دې د اسلامي انقلاب دلاملونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱- پهلوي کورنۍ څرنګه واک ته ورسېده؟

۲- د رضاشاه پهلوي مهم فعاليتونه په ګوته کړئ؟

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او لويانو څخه د اسلامي پاڅون د پېښېدو په اړه معلومات ترلاسه او بيا دې خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

ایا د ازبکستان هېواد په اړه معلومات لرئ؟

د ازبکستان جمهوریت یو له هغو هېوادونو څخه دی، چې له افغانستان سره ګډه پوله لري، په دې لوست کې به د دې هېواد اوسنی تاریخ په لنډه توګه ولولو.

د **ازبکستان** جمهوریت په **مرکزي اسیا** کې پروت دی او د **افغانستان**، **تاجکستان**، **ترکمنستان**، **قرغیزستان** او **قزاقستان** له هېوادونو سره ګډه پوله لري. د ازبکستان پلازمېنه د **تاشکند** ښار دی. د ازبکستان د ځمکې پراخوالی تر څلور سوه زره کیلومتره مربع څخه زیات دی. د وګړو شمېر یې د ۲۰۰۶ زېږدیز کال د سرشمېرنې له مخې څه دپاسه اوه ویشت میلیونه درې سوه زره کسو ته رسېږي. رسمي ژبه یې **ازبکي** او **روسي** ده.

په لرغونو زمانو کې په ځانګړې ډول تر شپږمې زېږدیزې پېړۍ وروسته په ډېره کچه ترکي کوچیانو د مرکزي اسیا ابادو سیمو ته وکوچېدل او د **فرغانې** په صحرا کې استوګن شول، چې د وخت په تېریدو سره، د هغه ځای اصلي اوسېدونکو هم **ترکي** عادتونه خپل کړل. ترکان په کلیو، بانډو او ښارونو کې استوګن شول، خو دې سیمې ته د ترکانو د مهاجرت د تاریخي بهیر پرخلاف، ګڼ شمېر خلکو د منځنۍ اسیا په بېلابېلو برخو کې خپل پخوانی هویت وساته.

په لسمه زېږدیزې پېړۍ کې د اسلام په راتګ او خپرېدو سره، د اوسني ازبکستان سیمه د **سامانیانو** د قلمرو یوه برخه وه. د وخت په تېریدو دغه سیمه په ترتیب سره د **غزنویانو**، **سلجوقیانو**، **خوارزمشاهانو**، **مغولانو**، **تیموریانو** تر واکمنی لاندې راغله. په اوسني وخت کې ازبکستان یوخپلواک جمهوریت او ۱۲ ولایتونه لري چې دا دي:

۱- تاشکند. ۲- اندیجان. ۳- بخارا. ۴- فرغانه. ۵- جیزک. ۶- نمنګان. ۷- نوایي. ۸- قشقه دریا.

۹-سمرقند. ۱۰- سردریا. ۱۱- سرخان دریا. ۱۲- خوارزم. ۱۳- د قره قالپاقستان خپلواکه جمهوریت.

د ازبکستان هېواد د **مسو، ډبروسکرو** او **نفتوکانونه** لري. د **پولادو، نساجي** او **غذايي موادو** د صنعت په تولید کې يې ډېر پرمختګ کړی دی.

په نوولسمه پېړۍ کې، د ازبکستان لوېديځې او شمالي برخې د **خوارزم** د خانانو او د ازبکستان سوېلي برخې د **بخارا** د خانانو تر ولکې لاندې وې. د بخارا او خوارزم خانان په کال ۱۸۶۶ کې د **روسیې** تر ولکې لاندې شول.

په روسیې کې د ۱۹۱۷ زېږديز د اکتوبر د میاشتې تر پاڅون وروسته، ازبکستان هم د روسیې له متحده سوسیالیستي جمهوریتونو څخه وګڼل شو. د پخوانی روسیې تر تجزیه کېدو وروسته ازبکستان هم په ۱۹۹۱ زېږديز کال کې خپله سیاسي خپلواکي ترلاسه کړه او **اسلام کریموف** يې د حکومت د مشر په توګه وپېژندل شو.

د امیر تیمور ګورګاني مقبره

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ازبکستان د ولایتونو او دويمه ډله دې د هغه هېواد د صنعت په اړه يو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتنې

۱- ترکان څه وخت په مرکزي اسیا کې مېشت شول؟
۲- اوسنی ازبکستان څو ولایتونه لري؟
۳- د ازبکستان صنعتي تولیدات په ګوته کړئ؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د اکتوبر د میاشتې د پاڅون، او د اسلامي فرهنګ او تمدن د یوه مهم مرکز بخارا په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې ټولګیوالو ته واوروي.

ايا د تاجكستان له خلكو او تاريخ سره اشنا ياست؟

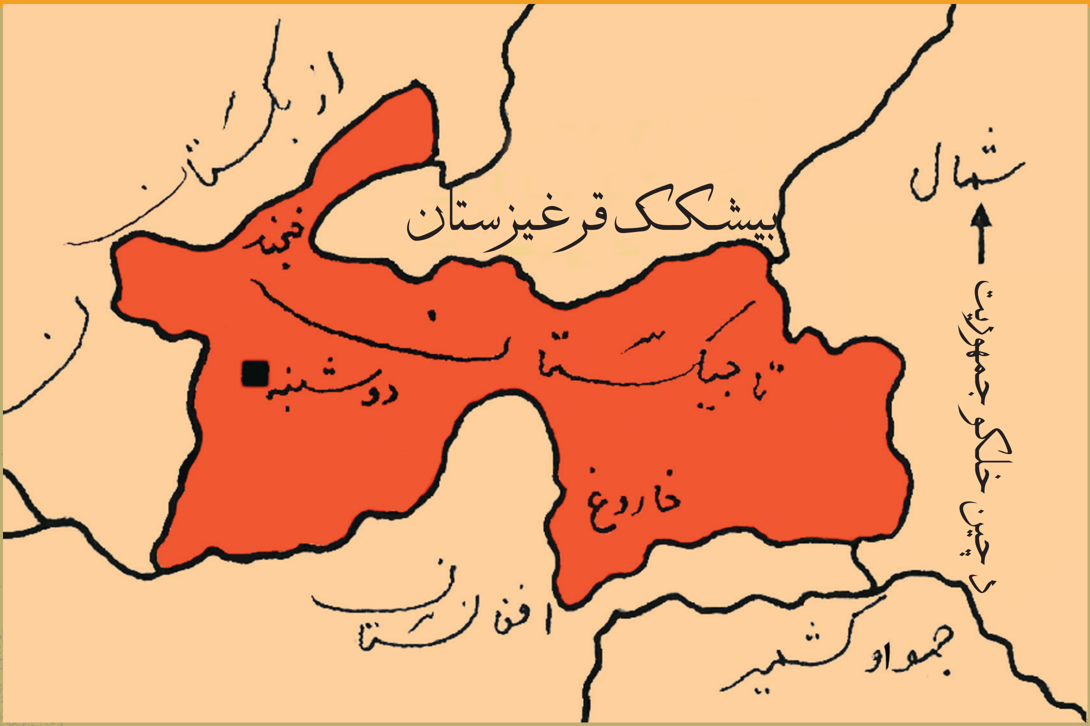

پوهېږئ چې د شمال لور ته د تاجكستان جمهوريت زموږ له هېواد سره ګډه پوله لري. په دې لوست كې به د تاجكستان تاريخ ته يوه لنډه كتنه وكړو.

تاجكستان داسې يو هېواد دی چې په مركزي اسيا كې د افغانستان شمال ته پروت دی. پلازمېنه يې د **دوشنبې** ښار او رسمي ژبه يې **تاجكي فارسي** ده او **روسي** ژبه هم په سوداګرۍ او حكومتي چارو كې كاروي. د پيسو واحد يې **ساماني** دی.

د پورتنۍ نقشې په پام كې نيولو سره پوهېږئ چې تاجكستان له كومو هېوادونو سره ګډه پوله لري.

د تاجكستان د خاورې پراخوالی يو سل او درې ځلوېښت زره كيلومتره مربع دی. د وګړو شمېر يې د ۲۰۰۶ زېږديز كال د سرشمېرنې له مخې څه دپاسه اووه ميليونه او درې سوه زره تنو ته رسېږي.

د اوسني تاجكستان سيمه چې پخوا د **سغد** په نامه ياديده، د **لومړي داريوش** په وخت كې د **هخامنشيانو** د امپراتورۍ د قلمرو يوه برخه ګڼل كېدله. او د **مقدوني سكندر** وروسته، د تاجكستان هېواد د **سلوكي، پارتي، كوشاني** او **ساساني** امپراتوريو يوه برخه وه. په ۷۱۵ زېږديز كال د امويانو تر ولكې لاندې راغی او د تاجكستان خلك د اسلام سپېڅلي دين ته مخ راواړوه. په لسمه زېږديز پېړۍ كې د **سامانيانو** د قلمرو يوه برخه وه. او د سامانيانو له حكومت وروسته په ترتيب سره **غوريانو، سلجوقيانو، خوارزمشاهيانو، مغولانو، تېموريانو** او **ازبك** واكمنو پر دې هېواد حكومت كړی دی.

په نوولسمه زېږديز پېړۍ كې د تاجكستان شمال (**خجند**) د **خوقند** د خانانو سوېلي سيمه يې د **بخارا** د خانانو يوه برخه ګڼل كېده. د بخارا خانان په ۱۸۶۶ زېږديز كال او د خوقند خانان په ۱۸۶۸ زېږديز كال كې د روسيې تر ولكې لاندې راغلل.

د اکتوبر د میاشتې له پاځون وروسته، په ۱۹۲۸ زیږدیز کال کې د تاجکستان هېواد د روسیې متحده سوسیالیستي جمهوریتونو له ډلې یوه جمهوریت وګڼل شو، چې تر ۱۹۹۱ زیږدیز کال پورې یې د روسیې متحده جمهوریتونو د اتحاد غړیتوب درلود. د روسیې د سوسیالیستي نظام تر نسکورېدو وروسته یې په ۱۹۹۱ زیږدیز کال خپله سیاسي خپلواکي ترلاسه کړه.

له خپلواکۍ اخیستلو وروسته، د تاجکستان د دولت او د هغه اسلام پلوه مخالفینو ترمنځ کورنۍ جګړې پیل شوې چې د مخالفینو مشري د **عبدالله نوري** پر غاړه وه. په دې جګړو کې د پنځوس زره خلکو شخه زیات مړه او د اووه سوه زره کسانو زیات وګړي د خپلو کورونو پرېښودلو ته اړ شول. چې په پایله کې د ملګرو ملتونو په منځګړیتوب د سولې تړون د ښکېلو ډلو ترمنځ لاسلیک شوه.

د تاجکستان هېواد درې ایالتونه او یوه خپلواکه سیمه لري چې عبارت دي له:

١. د ختلان ولایت چې مرکز یې قرغان تپه دی.
٢. د سغد ولایت چې مرکز یې خجند دی.
٣. د قراتګین ایالت چې مرکز یې کافرنهان دی.
٤. د کوهستان بدخشان خپلواکه سیمه چې مرکز یې خاروغ دی.

تاجکستان د پخواني **شوروي** اتحاد د جمهوریتونو له ډلې یو وروسته پاتې جمهوریت دی. د زیات شمیر خلکو دین یې اسلام دی. **ازبکان**، **روسان** او یوشمېر **اوکرایني**، **چینایي** او **تاتاري** وګړي هم په دې هېواد کې اوسېږي. د تاجکستان مهم صنایع **برېښنا** او د **ډبرو سکرو** تولید دی.

د شاه اسماعیل مقبره

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د ژبې او دویمه ډله دې د اسلام د تاریخ په اړه یو له بل څخه پوښتنې وکړي.

پوښتنې

١- د نقشې پرمخ وښایاست چې د تاجکستان هېواد د منځنۍ اسیا په کومه برخه کې پروت دی؟
٢- د پخواني شوروي اتحاد تر نسکورېدو وروسته په تاجکستان کې کوم بدلونونه منځته راغلل؟
٣- کومو مشهورو کورنیو پر تاجکستان واکمني کړې ده؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د اکتوبر د میاشتې د پاځون او پر تاجکستان د هغه د اغېز په اړه له مشرانو نه معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ووایي.

ايا د ترکمنستان له خلکو او تاريخ سره اشنا ياست؟

د ترکمنستان جمهوريت د افغانستان د ګاونډيو هيوادونو له ډلې څخه دی. په دې لوست کې به د دې هيواد اوسنی تاريخ په لنډ ډول وڅيړو.

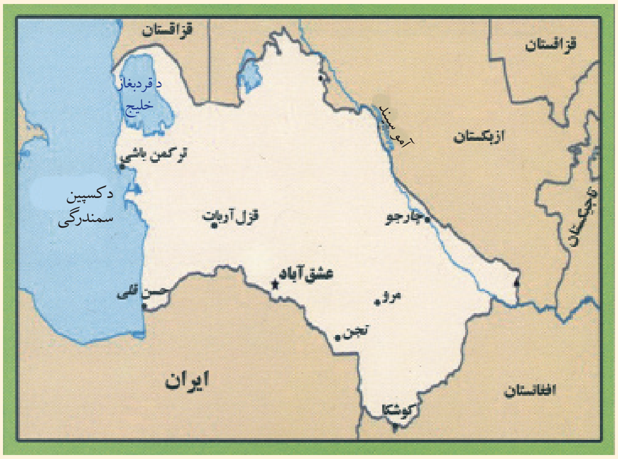

د **ترکمنستان** هيواد د هغو هيوادونو له ډلې دی چې په دې وروستيو وختونو کې يې له پخوانی **روسيې** نه خپلواکي ترلاسه کړې ده. اوس نقشې ته وګورئ او د ترکمنستان ګاونډي هيوادونه وښاياست.

د دې هيواد د خلکو دين اسلام او ژبه يې **ترکمني** او **روسي** ده. د ترکمنستان د خاورې پراخوالی ۱۰۰٤۸۸ کيلومتره مربع دی. د وګړو شمېر يې د ۲۰۰٦ کال د سرشميرنې له مخې تر پنځه ميليونه او اوه سوه زرو کسو زيات دی. ۷۲ په سلو کې وګړي يې په ترکمني ژبه خبرې کوي او نږدې ۹۰ په سلو کې وګړي يې ترکمنان دي. يوشمېر **روسان، ازبکان** او **قزاقان** هم په دې هيواد کې مېشت دي.

ترکمنستان له اقتصادي اړخه د ودې او پرمختګ په لورګام اخلي. د **پنبې، نفتو** او **ګازو** د صنعت په توليد کې مخکې دی او د نړۍ یو پر درېمه برخه ګاز لري، يوازې دګازو د توليد او **روسيې، اوکراين** او يوشمېر نورو هيوادونو ته د صادرولو له لارې ډېر زيات عايد ترلاسه کوي.

د ترکمنستان جمهوريت د ۱۹۹۱ زېږديزکال د اکتوبر په مياشت کې د ټول پوښتنې په پايله کې خپله سياسي خپلواکي اعلان کړه. نوی اساسي قانون يې په ۱۹۹۲ زېږديز کال د ترکمنستان د مجلس له خوا تصويب شو.

د نوي اساسي قانون پر بنسټ، ترکمنستان يو جمهوري نظام لرونکی هيواد دی. په دې هيواد کې ولسمشر واک لري، چې د قضائيه او اجرائيه قواوو مسوولين او هم د مجلس د ټولټاکنو نوماندان وټاکي. د ترکمنستان د اساسي قانون پر بنسټ ولسمشر، د وزيرانو د شورا مشر هم دی. په بهرني سياست کې، ترکمنستان هغه هيواد دی چې دناپيېلتوب دريځ يې غوره کړی دی. د ترکمنستان دغه دريځ په ۱۹۹۵ زېږديز کال د ملګرو ملتونو د عمومي مجلس له خوا تصويب شو.

ترکمنستان نړۍ ته د اسيا په دغې پېچلې سيمې کې له پرمختګ سره يوځای د سولې او کرارۍ وړانديز کړی دی. د ناپيېلتوب د دريځ تر تصويب وروسته په نړيواله ټولنه کې د ترکمنستان د ملي ګټو ستراتيژيک موضوعات حل کړی شول. د ډسمبر دولسمه د دغه هيواد د ملي ورځې په توګه ټاکل شوې ده.

ترکمنستان د سيمه ييزو همکاريو فعاله پراختياوو ته ژمن دی، چې داکار يې د **ايکو** دسازمان په فعاليتونو کې ليدلای شو. د ايکوغړي هيوادونه چې څه دپاسه ۳۱۰ ميليونه وګړي لري، په نړيوالو اړيکو کې يې د يوې اغيزناکې ادارې په توګه ځان څرګند کړی دی، چې داکارد ځانګړو تاريخي او فرهنګي ځانګړتياوو په لرلو سره د نوي سيمه ييزې ټولنې د رامنځته کېدو نښه ده.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې د ترکمنستان د موقعيت، ژبو او نورو مېشتو مليتونو په اړه خپل معلومات ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د ترکمنستان هيواد د اسيا په کومه برخه کې پروت دی؟
۲- د ترکمنستان هيواد په کوم کال کې خپلواکي ترلاسه کړه؟